

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
TOIDUAINETE INSTITUUT
TOIDUTEHNOLOOGIA ÕPPETOOL

Magistritöö

KOOLITOITLUSTAMISE ANALÜÜS DIREKTORITE KÜSITLUSE JA
MEEDIA KAJASTUSE PÕHJAL

Jaana Merisaar

Juhendaja: Tagli Pitsi, toiduteaduse õppetool, dotsent, PhD

Toidutehnika ja tootearenduse õppekava KATM02

2012

Deklareerin, et käesolev magistritöö, mis on minu iseseisva töö tulemus, on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli magistrikraadi taotlemiseks ja et selle alusel ei ole varem taotletud akadeemilist kraadi.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud või (avaldamata tööde korral) toodud autorlus välja põhitekstis.

Jaana Merisaar

Töö vastab nõuetele:

Juhendaja: Tagli Pitsi, TTÜ toiduainete instituut, dotsent

Kaitsmisele lubatud “.....” 2012

Toiduainete instituudi direktor

Professor Raivo Vokk

Annotatsioon

Käesoleva töö eesmärkideks on kaardistada Eesti koolitoitlustamise olukorda läbi koolidirektorite küsitlemise ja meediakajastuste analüüsi ning aidata koostada küsimustikud toitlustajate ja direktorite küsitlemiseks koolitoidu uuringu raames.

Töö koosneb teoreetilisest ja praktilisest osast, järeldustest ja soovitudest ning lisadest.

Töö teoreetiline osa annab ülevaate kooliõpilaste toitumise tähtsusest ja tervisliku toitumise põhimõtetest, koolitoitlustamisest Eestis, selle abiprogrammidest ja toetavatest tegevustest, samuti on kirjeldatud valikuliste Euroopa riikide koolitoitlustamist.

Töö uuringuosas analüüsitakse koolidirektorite vastuseid internetipõhisele küsitlusele koolitoitlustamisest. Lisaks antakse ülevaade koolitoidu kajastavatest meediaartiklitest. Saadud andmete alusel tehakse järeldusi ning antakse soovitusi edaspidiseks tegevuseks, et parandada koolitoitlustamise olukorda.

Töö sisaldab 22 joonist, 5 tabelit ja 3 lisa.

Sisukord

Sisukord.....	4
Sissejuhatus	5
1. Kooliõpilaste toitumisest.....	6
1.1 Koolitoitlustamise tähtsus	6
1.2 Toitumiskäitumine	7
1.3 Toidu- ja toitumissoovitused.....	8
1.3.1 Energia ja toitainete vajadus	8
1.3.2 Toidusoovitused	9
1.3.3 Toidukorrad	11
1.3.4 Toitumisvead ja rasvumine	12
1.4 Koolitoitlustamine Eestis ja abiprogrammid.....	13
1.4.1 Koolitoitlustamine Eestis	13
1.4.2 Koolitoitlustamise rahastamine	14
1.4.3 Koolipiimaprogramm	15
1.4.4 Koolipuuviljakava	16
1.4.5 Konkurs „Tervislik koolipuhvet“	18
1.4.6 Konkurs „Parim koolisöökla“	19
1.5 Koolitoitlustamine Euroopas.....	20
1.5.1 Soome.....	20
1.5.2 Rootsi	20
1.5.3 Taani.....	21
1.5.4 Itaalia.....	21
1.5.5 Saksamaa	22
1.5.6 Suurbritannia	22
2. Koolitoitlustamise kaardistamine	23
2.1 Eesmärgid.....	23
2.2 Töö meetodika.....	23
2.3 Koolitoitlustamise uuringu tulemused ja arutelu	25
2.3.1 Taustandmed kaardistamisel osalenud koolide kohta	25
2.3.2 Koolilõuna maksumus, puhvet.....	29
2.3.3 Toitlustamine.....	32
2.3.4 Konkurs „Parim koolisöökla“	40
2.4 Koolitoitlustamise hinnang meedias	41
3. Järeldused.....	43
4. Soovitused	45
Kokkuvõte	47
Summary	49
Kasutatud kirjanduse loetelu	50
Lisad	54
Lisa 1. Koolidirektorite küsitlus.....	54
Lisa 2. Meediakajastuse ülevaade	59
Lisa 3. Koostatud küsimustikud Tervise Arengu Instituudi koolitoidu uuringu tarbeks	63
Lisa 3.1 Küsimustik kooli juhtkonna esindajale	63
Lisa 3.2 Küsimustik toitlustajale või söökla esindajale	67

Sissejuhatus

Koolitoitlustamise teema on Eestis tõusnud järjest enam esile pigem negatiivse alatooniga. Lapse toitumisharjumused algavad kodunt, kuid suures osas määravad selle ka kooli keskkond ja kooli pakutavad võimalused. Kuna tänapäeval on lapsevanemate elutempo kiire ja koduseks söögitegemiseks ei leita alati aega, võib eeldada, et osade kooliõpilaste jaoks on koolilõuna ainus soe toit päeva jooksul. Kuid ka lapsed, kellele kodus võimaldatakse täisväärtuslik toitumine, vajavad pika koolipäeva keskel kvaliteetset lõunat. Lapse normaalse arengu ning õppimisvõime seisukohalt on kvaliteetne koolitoit väga oluline.

Eestis on koolitoit tasuta olnud algkooliõpilastele kümme ja põhikooliõpilastele kuus aastat [1]. Riigipoolne koolilõuna toetus peaks täielikult kuluma ainult tooraine peale. Koolitoit valmistatakse enamikes koolides kohapeal. Seda teeb reeglina kas toitlustusfirma, FIE või kooli enda palgal olev köögipersonal [2].

Nii riigi kui ka koolide püüdlused panna suuremat hulka lapsi sooja koolitoitu ära sööma tunduvad olevat pigem ebaedukad. Üldsuse, ka meedia, kuvand on, et koolitoitlustamine on halva kvaliteediga ja ei ole kooliõpilaste seas populaarne.

Olukorra parandamiseks on vaja oletuste asemel saada reaalne pilt koolitoitlustamise rahulolu ja kitsaskohtade kohta ja analüüsida koolitoitlustamise puuduliku kvaliteedi põhjuseid. Kogu tasuta koolitoidu pakkumise perioodil ei ole aga taolist üleriigilist uuringut teostatud.

Tervise Arengu Instituut viis 2012. aasta jaanuaris läbi koolitoidu uuringu, mille eesmärk oli välja selgitada koolilõuna söömine ning sellega rahulolu. Uuringut teostas küsitlusfirma OÜ Eesti Uuringukeskus. Raport uuringu tulemuste kohta avaldatakse juunis 2012. Uuringus osales 49 üldhariduskooli üle Eesti [2].

Uuringus osalevad koolid selekteeriti kõikide Eesti koolide hulgast etteantud kriteeriumite alusel, arvestades ka kaardistamise tulemusi.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oligi koolitoidu uuringu tarbeks koolitoitlustamise esmane kaardistamine ning koostöös Tervise Arengu Instituudiga töötada välja ankeedid koolitoidu uuringu läbiviimiseks. Samuti annab käesolev töö ülevaate koolitoitlustamise temaatika kajastamisest paari viimase aasta meediaväljaannetes.

1. Kooliõpilaste toitumisest

1.1 Koolitoitlustamise tähtsus

Lapsepõlves tekkinud käitumismustrid, elustiil ja toitumisharjumused jäävad enamjaolt kestma ka täiskasvanuna [3]. Ka paljud täiskasvanuea haigused saavad alguse valesst toitumisest lapsepõlves [4]. Kestev väärtoitumine lapseas on üks olulisemaid haiguste kujunemist ja arenemist soodustavaid tegureid inimese elus [5]. Väärade toitumistraditsioonide kujunemisel lapseas on tõestatud seos allergia ja krooniliste haiguste tekkimisega täiskasvanueas [6].

Eestlaste toidulaud on küll muutunud viimastel aastatel tervislikumaks, kuid ainult kõrgema sissetulekuga ja haridusega inimeste seas [5]. Kõrged hinnad võivad vähekindlustatud inimeste puhul põhjustada toiduenergia ja toitainete defitsiiti. Tasakaalustamata toit on ülekaalu tekkimise eelduseks, liigne rasv ja sool toidus võivad soodustada mittenakkuslike haiguste teket [6]. Riikliku programmi „Laste ja noorukite riiklik terviseprogramm aastani 2005” raames tehtud uurimistöö näitas, et kaks kolmandikku koolilastest toitub ebatervislikult [7].

Laste igapäevaelu koondub kodu, kooli ja kohaliku kogukonna ümber. Lapse ja noore tervise ja arengu kujunemist tuleb käsitleda koosmõjus perekonna ja keskkonnaga, kus laps suurema osa oma ajast viibib [6]. Last ümbritsev keskkond on tervislike toitumisharjumuste kujunemise fundamentaalseks faktoriks. Kool peab vastava keskkonna õpilastele tagama. Koolist saadavad käitumisharjumused kanduvad lapsega ka koju, mis tähendab, et koolil on oma roll ka lapsevanemate toitumisharjumuste kujundamisel ja nende suunamisel tervislikemate toiduvalikute poole [3].

Koolilaste toitlustamisel peab eriti silmas pidama koolilõuna ajalist korraldust ja toitainelist kvaliteeti, kuna see on osadel lastel ainsaks söögikorraks päevas, kus pakutakse sooja toitu [6]. Samuti on koolilõuna paljudele lastele päeva ainukene täisväärtuslik toit [8].

Koolilõunal on oluline roll õpilaste üldiste toitumisharjumuste kujundamisel [9].

1.2 Toitumiskäitumine

Meie igapäevasel toidul on kolm erinevat funktsiooni:

- toitev ja elujõudu andev;
- emotsionaalne (naudinguline, lõõgastav);
- sotsiaal-kultuuriline (toit kui eriline side inimeste isiklikes ja ühiskondlikes suhetes) [10].

Toit võib mõjuda raviainena, ka söömisest võib haigeks jääda. Teadlased postuleerivad, et toitumiskäitumine organiseeritakse läbi inimese toitumisharjumuste, mille kujundamisel võtavad osa erinevad tegurid [10]. Söömist mõjutavad tegurid on toidu sensoorsed omadused, ümbritsev keskkond, füsioloogilised-, sotsiaalsed-, psühholoogilised ja emotsionaalsed tegurid [11]. Toitumiskäitumine laiemas plaanis tähendab inimese mitmesuguseid reaktsioone toidule. Teadlased on loonud erinevaid toitumiskäitumise mudeleid, millede järgi reaktsioonid toidule ei ole juhuslikud vaid organiseeritud läbi inimese toitumisharjumuste. Toitumisharjumised ei ole konstantsed ja muutuvad elu jooksul. Põhjuseks on mõjurite vaheldumine [10]. Lapse toitumist on väga tähtis jälgida, kuna organism on täielikult välja kujunemata, keha kasvab lapse sünnist kuni täisikka jõudmiseni [6].

Lapsed lähtuvad oma toidueelistustes peamiselt kahest tegurist – toidu neile tuntusest ja toidu maitsest (väikelapsed eelistavad pigem magusamaitselisi toite) [4]. Lapse toiduvalikut määravad ka sellised rahalised ja sotsiaalsed faktorid nagu toidu kättesaadavus, perekonna toitumisharjumused, mängukaaslaste toidueelistused, reklaam ja rahvusköögi eripärad [6]. Lisaks eelnevale söövad inimesed tavaliselt seda rohkem, mida enam inimesi nendega koos sööb ning toidukogust reguleeritakse vastavalt sellele, kui palju tarbivad ülejäänud [11].

1.3 Toidu- ja toitumissoovitused

1.3.1 Energia ja toitainete vajadus

Toiduenergiavajadus sõltub inimese soost, east, kehamassist, ainevahetuse eripärast, kliimast jmt. Kõige rohkem mõjutab toiduenergiavajadust aga kehaline koormus [12]. Tabelis 1 on toodud 7-18-aastaste laste keskmised ööpäevased energivajadused sõltuvalt soost ja vanuseastmest.

Tabel 1. Laste keskmine ööpäevane energivajadus

Energiavajadus, kcal/päevas	7-10-aastased		11-14-aastased		15-18-aastased	
	Poisid	Tüdrukud	Poisid	Tüdrukud	Poisid	Tüdrukud
Keskmine	2030	1790	2340	2010	2700	2150

Allikas: Tervisekaitsenõuded toitlustamisele koolieelses lasteasutuses ja koolis. Sotsiaalministri määrus nr 8, lisa 1, 2008

Süsivesikud on organismi peamiseks energiaallikaks. Toiduenergiast peavad nad katma 55-60%, sahharoosist saadava suhkru osa toiduenergiast ei tohiks ületada 10% [12]. Toidurasvad peaksid katma 25-30% toiduenergiast, sealhulgas:

- küllastunud rasvhapped ja transrasvhapped kokku kuni 10%;
- monoküllastumata rasvhapped 10-15%;
- polüküllastumata rasvhapped 5-10%, sealhulgas asendamatud polüküllastumata rasvhapped vähemalt 3% toiduenergiast [13].

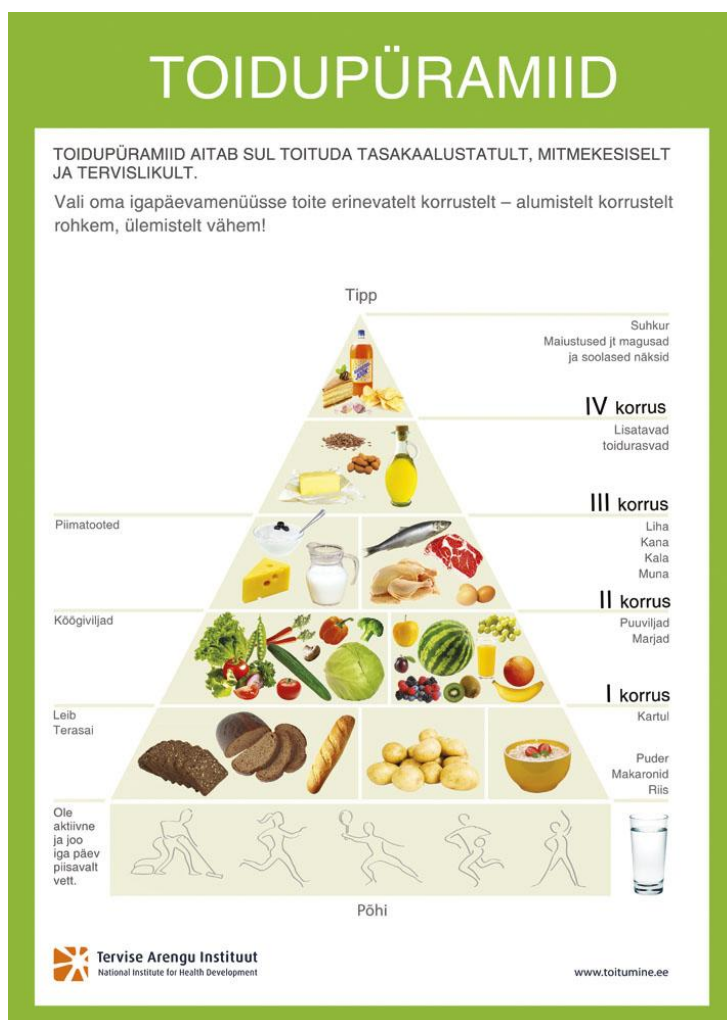
Valkudega on soovitatav katta 10-15% päevasest toiduenergiast [12].

Täiskasvanud inimene peaks päevas saama 25-35 grammi kiudaineid. Laste puhul lähtutakse kiudainete soovitusel arvestusest: päevane kiudainete soovitatav kogus grammides = lapse vanus aastates + 5 [12].

Lapse päevane toit peab rahuldama toitainevajaduse ning toidust saadav toiduenergia peab katma põhiainevahetuseks, soojustekkeks, kehaliseks ja vaimseks tegevuseks ning arenguks vajaliku keskmise ööpäevase toiduenergiavajaduse. Õpilaste päevane toit peab sisaldama makro- ning mikrotoitaineid koguses, mis katab lapse vanusest ja soost tuleneva ööpäevase valkude-, toidurasvade-, süsivesikute- ning vee vajaduse [4].

1.3.2 Toidusoovitused

Kõikide toitainete vajaduse tagab vaid mitmekülgne ja tasakaalustatud toit. Toiduvalik peab sisaldama puu- ja köögivilju, rukkileiba, täisteratooteid, taist liha, kana, kala muna, piimatooteid ja lisatavaid toidurasvu [11]. Tervislikul toitumisel ja toitainete õigel valikul on neli põhimõtet – mitmekesisus, tasakaalustatus, mõõdukus ning vajadusele vastavus. Neid põhimõtteid aitab järgida toidupüramiid (joonis 1). Püramiidi alumistes osades on need toiduained, mida tuleb rohkem süüa, keskele jäävad mõõdukalt ja tippu vähem soovitatavad toiduained [4].

Joonis 1. Toidupüramiid

Allikas: Tervise Arengu Instituut

Püramiidi põhi näitab, et lapsed peavad olema kehaliselt aktiivsed vähemalt 60 minutit päevas. Toitumine ja liikumine on omavahel tugevas seoses ja eakohase kehakaalu tagamiseks peab toiduga saadav energiakogus vastama energiakulule [14].

Püramiidi esimesel põhikorrusel asuvad tärgliserikkad toiduained – teraviljasaadused ja kartul [14]. See korrus on päevases toidus kõige suuremat portsjonite hulka märkiv toitude grupp. See jaguneb rukkileiva (50%), muude teraviljatoodete (25%) ja kartuli (25%) vahel [12]. Päevane portsjonite arv on 8-13, üks portsjon on näiteks üks viil rukkileiba, üks detsiliiter putru, 100 grammi keedetud kartuleid [17].

Teisel põhikorrusel asuvad puu- ja köögiviljad ning marjad [14]. Soovitus on süüa vähemalt viis portsjonit ehk peotäit puu- ja köögivilju iga päev. Neist kolm võiksid olla köögivilja- ja kaks puuviljaportsjonid. [15]. Üks portsjon on umbes 100 grammi. Uuringud näitavad, et tarbides päevas viis portsjonit puu- ja köögivilju, väheneb kroonilistesse haigustesse haigestumise tõenäosus kuni 20% [11]. Mida erinevamad ja värvilisemad on puu- ja köögiviljad, seda parem. Ühe päevase puuviljaportsjoni võib asendada klaasi mahlaga [15].

Kolmandal põhikorrusel on piim ja piimatooted ning toidugrupp liha-kala-kana-muna. Selles toidugrupis tuleks eelistada kala, taist liha ning väherasvaseid lihatooteid. Piimatoodetest eelistada väiksema rasvasisaldusega tooteid [14]. Nende toidugruppide päevane portsjonitearv on ühesugune: 2-3 portsjonit [12]. Üks portsjon on näiteks 50 grammi küpsetatud taist liha, 30 grammi nahaga kanaliha, 30 grammi vorsti, üks keedetud muna [17].

Püramiidi neljandal põhikorrusel on lisatavad toidurasvad, pähklid ja seemned [12]. Nende soovitatav päevane kogus on 3-4 portsjonit päevas, üks portsjon on näiteks 1 tl õli, 1 tl võid, 2 tl majoneesi, 10 grammi pähkleid või seemneid [16].

Püramiidi tipus asuvad kõige harvem ja kõige väiksemas koguses soovitatavad toiduained nagu suhkur, mesi, maiustused ning magusad karastus- ja mahlajoogid [14]. Püramiidi tipus asuvad toidud sisaldavad enamasti palju rasva ja/või suhkrut ning on seega väga energiarikkad, kuid vitamiinide ja mineraalainete poolest vaesed [17]. Piirduda tuleb 2-3 portsjoniga päevas, üks portsjon on näiteks 10 grammi mett, moosi, suhkrut, küpsist, kommi [16].

Lisaks peab alati kättesaadav olema puhas joogivesi. Organismi veevajadus on 28-35 ml kehakaalu kilogrammi kohta. Jookide kaudu võiks saada ligikaudu 1-1,5 liitri vett päevas. Vesi ei anna organismile toiduenergiat, kuid on hädavajalik normaalseks elutalitluseks [17]. Enamik inimese keharakkudes toimuvatest keemilistest reaktsioonidest vajavad vett. Vesi on ka vajalik toitainete transportimiseks verega [11]. Samas rohke ja kestav ülemäärane veetarbimine koormab südant ja neerusid [17].

1.3.3 Toidukorrad

Toit peab rahuldama inimese energia- ja toitainete vajadust, seejuures tuleb arvestada inimese iga ja sugu, tegevusala, füüsilist koormust, samuti isikupära ning organismi individuaalsust [6].

Lastel võiks olla päevas kolm põhitoitukorda ning paar oodet. Päeva olulisim toitukord on hommikusöök, mis varustab last päeva alustamiseks vajaliku energiaga [4].

Hommikusöök peaks olema lihtsüsivesikuterikas, mis kindlustaks järk-järgulise glükoosi imendumisega normaalse veresuhkru taseme organismis ja ajutegevuses. Hommikusöögil on otsene seos verrega ajju toodavate süsivesikute hulga ja sellest tulenevalt ka erksuse ning meeldejätmisvõimega [18]. On tõestatud, et hommikusöögi ärajätmine mõjub negatiivselt 9-11-aastaste laste vaimsele võimekusele. Samuti, et hommikusöögi puudumise mõju on suurem noorematel lastel. Oluline on ka, millist hommikusööki laps sööb. Võrdlus hommikusöögiks kaerahelbeputru või hommikusöögihelbeid tarvitavate 9-11-aastaste laste vahel on näidanud, et kaerahelbeputru söövatel lastel on parem lühimälu (rohkem tüdrukutel) ning ruumiline mälu ja tähelepanuvõime (rohkem noorematel lastel) [19].

Kuid HBSC (*Health Behaviour in School-aged Children*, eesti keeles: kooliõpilaste tervisekäitumise uuring) 2009/2010 aasta uuringu järgi 14,2% Eesti lastest vanuses 11-15 aastat ei söö koolipäevadel hommikusööki kunagi. Sama vanuseastme lastest 64,4% söövad kõikidel koolipäevadel alati hommikusööki [20].

Lõunasöögi puhul tuleb silmas pidada, et põhitoitained oleksid omavahel tasakaalus ja tagatud oleks piisav kogus vitamiine ja mineraalaineid. Selle tagamiseks peab lõunasöök olema mitmekesine ja tasakaalustatud, esindatud peavad olema toiduained enamikest toiduainete gruppidest. Praetaldrikust pool võiks olla kaetud köögiviljadega, kaks korda nädalas tuleks pakkuda suppi. Vähemalt korra, soovitatavalt kaks korda nädalas, peaks lõunasöögiks pakkuma kala, teistel kordadel kanaliha, lahjat sea- või veiseliha. Ühel päeval võiks lõunasöök olla valmistatud ainult köögi- ja teraviljadest. Toitude valmistamisel eelistada praadimisele aurutamist, hautamist, ahjus küpsetamist. Lõunasöögi kõrvale tuleks pakkuda viil rukkileiba, mis on valmistatud täisterajahust [4].

Õhtusöök põhitoitukorrana peab olema mahult väiksem ning koosnema kergesti ja kiiresti seeditavatest toitudest. Soovitatav on õhtustada vähemalt kaks tundi enne uinumist, kuna magamise ajal tõhus seedetegevus lakkab. Mida vähem ja varem õhtul süüa, seda parem [21].

Põhitoidukordade vahelised vahepalad peavad olema vitamiinide ja mineraalainete rikkad [4]. Laste vahepalaks sobivad puu- ja köögiviljad ning marjad, leib ja võileivad, piim, jogurt, kohupiim, kodujuust, juust, mahl, pähklid, seemned, rosinad ning kuivatatud puuviljad ja marjad. Väga harva tarbida või siis peaaegu hoiduda tuleks kohukestest, pirukatest, saiakestest ning kookidest, küpsistest, soolakõrsikutest ja pop cornist, viineritest, kartulikrõpsudest, kommidest ja karastusjookidest. Need tooted sisaldavad enamjaolt kas liiga palju suhkrut, soola või rasva ja nendest ei saa vajalikke kiudained, vitamiine ega mineraalaineid [14].

1.3.4 Toitumisvead ja rasvumine

Toitumisuuringute põhjal väljenduvad laste põhilised toitumisvead C- ja D-vitamiini ning raua ja kaltsiumi alatarbimises, küllastunud rasvhapete ja naatriumi ületarbimises ja vee väheses tarbimises [6]. Toiduga saadav liigne naatrium pole organismile hea, kuna võib endaga kaasa tuua vererõhu tõusu ja koormata liigselt neere. Veekadu kuni 2% kehakaalust võib põhjustada füsioloogiliste ja füüsiliste funktsioonide halvenemist. Ka peavalu ja väsimus võivad olla väikese veekao sümptomid [11].

Toidu ja jookidega saadav energia peab olema vastavuses energiakuluga [12]. Kui lapsed saavad toiduga rohkem energiat kui kulutavad, siis muutuvad nad ülekaaluliseks, kuna ülearused süsivesikud muutuvad organismis rasvaks [4]. Ülekaaluliste inimeste arv kasvab hirmuärataval kiirusel nii Euroopas kui ka Eestis [11]. Eesti Haigekassa koolitervishoiu aruannete kohaselt oli ülekaaluliste laste osakaal 2004. aastal 3. klassi õpilastest 6,7% ja kõigist õpilastest 6,2%, kuid 2008. aastal oli ülekaaluliste laste osakaal 3. klassi õpilastest juba 11,6% ja kogu õpilaste arvust 9,7% [22]. Suurenenud on ka rasvunud laste arv. Rasvumist peetakse tõsiseks rahvatervise probleemiks, mis suurendab oluliselt paljude krooniliste haiguste riski [11]. Ülekaal soodustab südamehaiguste, sealhulgas südameinfarkti, ajuinsuldi, kõrgvererõhktõve, aga ka diabeedi, podagra, sapikivitõve ja mõningate vähivormide teket [12]. Uuringud on tõestanud, et ülekaalulisest lapsest kujuneb suure tõenäosusega sama eluviisi järgiv nooruk ning täiskasvanu. Seetõttu on oluline alustada tervisliku eluviisi ja toitumisega varakult [11].

1.4 Koolitoitlustamine Eestis ja abiprogrammid

1.4.1 Koolitoitlustamine Eestis

Eesti Vabariigi haridusseaduse kohaselt peavad kohalikud omavalitsused tagama koolikohustuslike laste toitlustamise õppetöö ajal [23]. Eestis on lasteaia- ja koolitoidule riiklikult kehtestatud nõuded, mis reguleerivad nii toitlustamise korraldust kui ka lastele pakutava toidu energia- ja toitainetesisaldust. Haridusametuste toitlustamist reguleerib Sotsiaalministri määrus nr 8. 15. jaanuarist 2008 "Tervisekaitsenõuded toitlustamisele koolieelses lasteasutuses ja koolis" [24].

Lapsed peavad sööma kindlaks määratud kellaaegadel ja vähemalt kaheks nädalaks koostatud menüü alusel. Nädalamenüü peab olema õpilastele ning koolieelses lasteasutuses lastevanematele nähtavas kohas. Söögiaeg koolieelses lasteasutuses peab kestma vähemalt 30 minutit, koolis vähemalt 15 minutit, kuid soovitatavalt 20 minutit. Koolilõuna optimaalne aeg on pärast kolmandat või neljandat õppetundi. Koolieelses lasteasutuses peavad lapsed saama eakohast toitu kolm korda päevas. Söögikordade vahe ei tohi ületada neli tundi. Koolieelses lasteasutuses pakutav toit peab iga päev katma 85-90% vanuserühma ööpäevasest toiduenergia vajadusest, sellest omakorda soovitatavalt:

- hommikusöök 30-35%, lõunasöök 40-45% ja õhtusöök 20-25%;
- või hommikusöök 20-25%, lõunasöök 40-45% ja õhtusöök 30-35% [24].

Sotsiaalministri määruse nr. 8 kohaselt peab koolilõuna moodustama 32,5% lapse ööpäevasest toiduenergiavajadusest. See tähendab, et I kooliastme õpilased (7-9-aastased) peavad koolilõunaga saama energiat 610 ± 50 kcal, II kooliastme õpilased (10-12-aastased) 690 ± 55 kcal, III kooliastme õpilased (13-15-aastased) 780 ± 60 kcal ja gümnaasiumiastme õpilased (16-18-aastased ja vanemad) 850 ± 65 kcal [25].

Pikapäevarühmas, parandusõpperühmas või huvialaringis osaleval lapsel peab ka olema võimalus saada koolieinet. Koolieineks pakutava toiduga on soovitatav katta 20-25% vanuserühma ööpäevasest toiduenergia vajadusest. Koolieine ei asenda koolilõunat. Pikapäevarühmas osalevate õpilaste eine või lõunasöögi aeg kavandatakse päevakavas nii, et söögikordade vahe oleks 3,5 kuni 4 tundi [25].

1.4.2 Koolitoitlustamise rahastamine

Eestis on koolitoit algkooliõpilastele tasuta kättesaadav 2002. aastast. Alates 2006. aastast on riigieelarves ettenähtud toetus koolilõuna kulude katmiseks ka põhiharidust omandavatele ja kutsekooli õpilastele [1].

2011. aasta sügisest on Haridus- ja Teadusministeeriumi ettepanekul koolilõuna maksumuseks 78 eurosentit ühe õpilase kohta päevas. See summa on mõeldud nii tavakooli alg- ja põhikooli kui ka kutsekeskharidusõppe, põhihariduse baasil kutseõppe ja põhihariduse nõudeta kutseõppe õppekava alusel õppiva õpilase koolilõuna toetuseks [26]. See raha peaks täielikult minema tooraine peale. Kui koolilõuna maksumus kujuneb suuremaks, on omavalitsustel kaks võimalust: kas lisada riigi toetusele puudujääv osa ise või küsida lisa lapsevanematelt [2].

Koolilõuna toetus jaotatakse kohaliku omavalitsuse üksuste vahel järgmise valemi alusel:

$$K = (\tilde{O}^1 + \tilde{O}^{2-8} + \tilde{O}^9 + \tilde{O}^+) * 100 * T + (\tilde{O}^1 * 2 + \tilde{O}^{2-8} + \tilde{O}^+) * 75 * T, \text{ kus}$$

K – konkreetsele kohaliku omavalitsuse üksusele eraldatav koolilõuna toetus;

\tilde{O}^1 – õpilaste arv 1. klassis päevases õppes konkreetset kohaliku omavalitsuse üksuses;

\tilde{O}^{2-8} – õpilaste arv 2.–8. klassis päevases õppes konkreetset kohaliku omavalitsuse üksuses;

\tilde{O}^9 – õpilaste arv 9. klassis päevases õppes konkreetset kohaliku omavalitsuse üksuses;

\tilde{O}^+ – õpilaste arv põhiõppe pikendatud õppeajaga klassides (HEV +1, +2, +3 klassid) konkreetset kohaliku omavalitsuse üksuses;

T – koolilõuna arvestuslik maksumus ühe õpilase kohta [27].

1.4.3 Koolipiimaprogramm

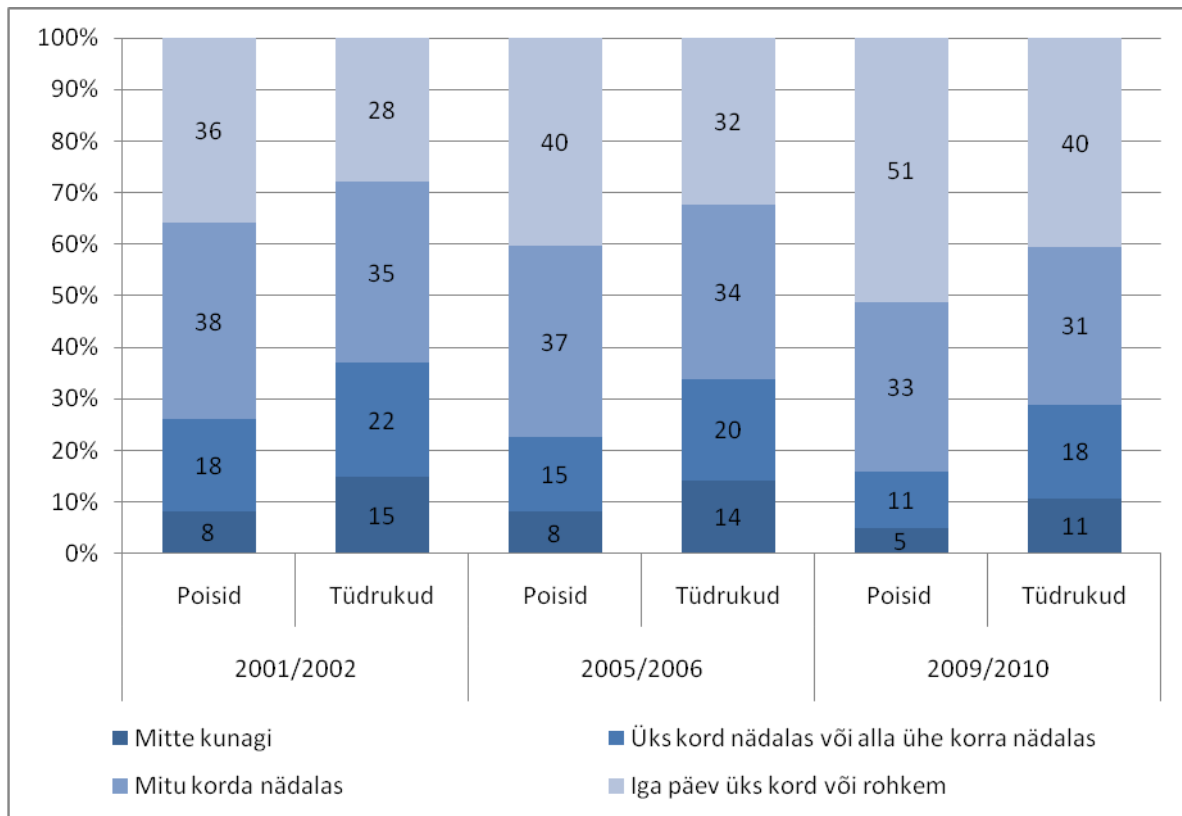
Euroopa Liidus rakendatakse koolipiimaprogrammi alates 1977. aastast. Eestis hakati koolipiimatooteid subsideerima alates 2001. aastast ja Euroopa Liidu koolipiimaprogramm rakendati 2004. aasta oktoobrist [28]. 2008. aasta juulis laiendas Euroopa Komisjon koolipiimaprogrammi ka keskkooliõpilastele [29]. Koolipiimaprogrammi eesmärgiks on soodustada eelkooliealiste laste ning kooliõpilaste hulgas piima ja piimatoodete tarbimist, mis omakorda aitab kaasa tervislikumale ja mitmekülgsemale toitumisele [28]. Koolipiimaprogramm toetab ühtlasi ka kohalikke piimatootjaid, suurendades kaudselt kodumaise põllumajandustoodangu turgu [6].

Euroopa koolipiimaprogrammi raames jagab Euroopa Liit koolidele ja muudele haridusasutustele toetusi, nii et nad saavad õpilastele pakkuda valitud piima ja piimatoteid. 2007/2008. õppeaastal jagati 27 liikmesriigi koolides koolipiimaprogrammi raames peaaegu 300 000 tonni piima, kusjuures ühendus toetas seda enam kui 55 miljoni euroga [29].

Piimatooted on parimad kaltsiumiallikad ning umbes 80% kaltsiumist saadakse piimast ja piimatoodetest. Piimatooted on ka tähtsateks valgu, joodi, B-rühma vitamiinide ja mineraalainete allikateks [12].

2000ndate aastate alguses leiti, et nii Eestis kui ka mujal maailmas ei ole piim noorte seas populaarne. Selle põhjusteks toodi välja näiteks see, et piima ja piimatoteid reklaamitakse vähe, alternatiivseid jooke seevastu reklaamitakse noortele vägagi atraktiivsel moel, mis on loonud karastusjookidele väga positiivse imidži [30]. 2006. aasta kevadel Eesti Konjunkturiinstituuti poolt läbi viidud tarbijauuringust "Lastevanemate hinnangud laste toitumisharjumustele" selgus, et iga viies vastaja pidas laste toitumise juures probleemiks piima liiga vähest tarbimist [28].

Samas HBSC uuringu kohasel on piima tarbimine ja populaarsus 11-15-aastaste koolinoorte seas viimasel aastakümnel tõusnud (joonis 2). Jooniselt 2 on näha, et õppeaastal 2005/2006, mil koolipiima programm oli juba rakendunud, oli piima tarbimine võrreldes õppeaastaga 2001/2002 tõusnud. Aastaks 2009/2010 oli iga päev piima tarbivate koolinoorte arv tõusnud märgatavalt, poiste puhul oli iga päev või rohkem piima joojate arv tõusnud 36%-lt 51%-le ning tüdrukute puhul sama näitaja 28%-lt 40%-le [20]. Kindlasti on piimatarbimise tõusu üheks põhjuseks ja positiivseks mõjutajaks koolipiimaprogramm.

Joonis 2. Piima tarbimine aastatel 2001-2010 soo järgi HBSC uuringutest saadud andmete põhjal

1.4.4 Koolipuuviljakava

Koolidele puuvilja jagamise kava (koolipuuviljakava) töötati välja 2007. aastal [31]. Selle eesmärgiks on panustada laste tervisliku toitumise edendamisse, sealhulgas vähendada ülekaalulisust. Strateegia eesmärgi saavutamise indikaatoriks on kasutatud rahvastiku tervise arengukavas esitatud ülekaaluliste õpilaste osakaal protsentides – 2020. aastaks 6% (baastase 2006. aastal 7,8%) [22]. Strateegia sihtrühmaks on haridusasutuste 1.-4. klassi õpilased ning alates 2012/2013 õppeaastast ka lasteaialapsed ja viienda klassi õpilased [32].

Koolipuuviljakava raames jagatavad puu- ja köögiviljad peab õpilaste tavapärasele koolitoidule looma lisandväärtuse, seega ei saa koolipuuviljatoetuse raames jagatav toode olla sama, mida sama toidukorra ajal pakutakse koolitoidu põhimenüüs, samuti ei tohi põhimenüü asendada toetuskava raames pakutavat puu- ja köögivilja [22].

Eesti Põllumajandusministeeriumi põhilisteks kriteeriumiteks toodete valimisel oli värske puu- ja köögivilja mitmekesisus, kättesaadavus ning toote jagamise lihtsus [31].

Koolipuuviljakava rakendamisasutus Eestis on PRIA [22]. Kava kohaselt eraldatakse Eestile perioodiks 1. august 2012 kuni 31. juuli 2013 390 000 eurot, mis on 107 600 euro võrra rohkem kui eelnevatel õppeaastatel [32].

Puu- ja köögiviljade söömine on oluline selleks, et varustada organismi vitamiinide, mineraalainete, kiudainete, vee ja fütotoitainetega [15]. Sisaldades vähe rasva ja toiduenergiat on puu- ja köögiviljad suurepäraseks toidu tasakaalustajaks ja rasvumise riski vähendajaks [5].

Statistikaameti andmetel tarbiti Eestis 2008. aastal päevas inimese kohta keskmiselt 210 grammi värsket köögivilja ning 112 grammi värskaid puuvilju ja marju. Seega tarbib eestlane päevas kokku keskmiselt 322 grammi puu- ja köögivilja [32]. See on 178 grammi vähem Tervise Arengu Instituudi soovituslikust kogusest [15]. Iga päev tarbib puuvilja keskmiselt vaid iga kolmas õpilane [32].

HBSC 2009/2010 aasta uuringu järgi söövad puuvilju iga päev või mitu korda nädalas ligi 80% 11-15-aastatest koolinoortest, igapäevaselt puuvilju söövad 26% õpilastest. Puuviljade mittedöövate arv on nullilähedane. 11-15-aastatest koolinoortest söövad köögivilju iga päev või mitu korda nädalas 72%, samas kõikidest selle vanuseastme õpilastest iga päev köögivilju sööjaid on 20%. Köögivilju ei söö kunagi 2% õpilastest [20].

Eestis on värske köögivilja ja puuvilja, sealhulgas marjade tarbimine võrreldes Põhja- ja teiste Baltimaadega kõige väiksem. Seda võib lugeda ka üheks põhjuseks miks ülekaaluliste laste osakaal on Eestis aasta-aastalt suurenenud [22].

1.4.5 Konkurs „Tervislik koolipuhvet“

Ülevaatus-konkurss „Tervislik koolipuhvet“ on toimunud aastast 2006 [33]. Konkursi sihtgrupiks on kõik Tallinna munitsipaalkoolid, kes toitlustamisteenuse osutamise käigus peavad koolipuhvetit. Konkursi eesmärgiks on tagada koolipuhvetites tervislik ja mitmekesine sortiment ning täiendada koolilõunat. Samuti motiveerida toitlustajaid tegema koostööd kooli juhtkonna ja tervisenõukoguga ning suurendada õpilaste teadlikkust tervislikust toitumisest ja vajadusel motiveerima neid oma toitumisharjumusi korrigeerima [34].

Parimad koolipuhvetid valivad välja Tallinna Haridusameti ja Eesti Toiduravi Konsultantide Ühingu spetsialistid. Hindamiskriteeriumiteks on muuhulgas värskete puuviljade ja marjade, köögiviljade ja toorsalatite, võileibade ja võileivakatete, naturaalse ja toormahlade olemasolu. Kõrgelt hindavad kohtunikud ka tervisenõukogu või tervishoiutöötaja nõustavat rolli puhveti sortimendi valikul, tooteid diabeetikutele ja teistele erivajadustega lastele ning mahepõllumajanduslike toodete pakkumist [34]. 2010. aastal anti tiitel „Tervislik koolipuhvet“ kümnele parimale Tallinna kooli puhvetile. Nendest koolidest viies korraldas toitlustamist ja tagas tervisliku puhveti sortimendi Koolitoitlustuse OÜ [35].

Kuna osades Eesti koolides pakutav lõuna ei ole lapse organismi jaoks täisväärtuslik, lapsed ei ole tihti peale rahul toidu maitse ega välimusega ning lapsi ei motiveeri ka tasuta lõuna, jääb sageli ainukeseks alternatiiviks krõpse ja magusaid gaseeritud jooke pakkuv koolipuhvet [5]. TNS Emori uurimuse kohaselt kulutasid Eesti 6-14-aastased lapsed 2004. aastal kokku ligikaudu 320 miljonit krooni (see on 20,45 miljonit eurot), millest suurem osa kulus karastusjookide, maiustuste ja krõpsude peale [7].

HBSC 2009/2010 aasta uuringu järgi tarbib 24% lastest vanuses 10-15 aastat coca-colat või teisi suhkrut sisaldavaid magusaid jooke mitu korda nädalas, mitte kunagi ei joo selliseid jooke 11,8% õpilastest [20].

Ostes vahetunnil koolipuhvetist ühe 1,5 liitrise limonaadi või koolajoogi, suure paki krõpse ja šokolaadibatooni, täidab laps praktiliselt kogu päevase energiavajaduse saades suurel hulgal suhkrut ja lipiide, saamata enamust vajalikest mineraalidest, vitamiinidest ja toitainetest. Puhveti menüü koostamisel tuleks lähtuda kõigepealt sellest, et esindatud oleksid esmavajalikud toiduained, milledeks on leib, piim, piimaproduktid, puu- ja köögiviljad. Suurema osa toidust peaks moodustama taimsed produktid [5].

1.4.6 Konkurs „Parim koolisöökla“

Konkurs "Parim koolisöökla" on suunatud kõikide üldhariduskoolide sööklatele ning toitlustajatele, et parandada koolitoidu taset ning tunnustada kokkasid nende igapäevase tubli töö eest [36].

Konkursi eesmärgid on järgmised:

- parimate näidete varal innustada koolitoitlustajaid oma tööd tõhustama, et tõuseks toitlustajate professionaalsus;
- pöörata suuremat tähelepanu koolitoidu tervislikkusele ja tõsta koolitoidu kvaliteeti;
- tõsta koolitoidu populaarsust õpilaste seas;
- tekitada kooliõpilaste ja laiemalt ühiskonna seas positiivset diskussiooni tervisliku ja kvaliteetse koolisöögi teemadel [36].

2011. aastal kandideeris „Parima koolisöökla“ konkursile kokku 22 kooli üle Eesti, milledest finaali jõudsid võistleva seitse. 2011. aasta finaalis valmistati road viieminutiliste intervallidega. Kokad pidid etteantud aja kahe tunni ja 20 minuti jooksul valmistama kolm rooga – tavapärase koolilõuna ehk supi ja magustoidu, mida reaalselt koolis pakutakse ning lisaks innovaatilise kala-köögiviljaroa omal valikul [37]. 2011. aastal pälvis „Parima koolisöökla“ tiitli Vääna Mõisakool. Võidu töid neile värskekapsa-hakklihasupp, kamakreem ja räimepannkook köögiviljadega. Parim innovaatiline roog oli lõhe-köögiviljavormiroog, parim magustoit oli ahjus küpsetatud õunad meekastmega [37].

2010. aasta „Parima koolisöökla“ tiitel läks Sõmeru põhikoolile, 2009. ja 2007. aastal Kivi-Vigala põhikoolile, 2008. aastal Jüri gümnaasiumile ja 2006. aastal Urvaste koolile [38].

1.5 Koolitoitlustamine Euroopas

Koolitoitlustamine erinevates riikides sõltub seadustest ja suhtumisest. Madalama elatustasemega riikides on koolitoidu peamine eesmärk leevendada halva toitumisega õpilaste nälga ja alatoitumist. Kõrgema elatustasemega riikides on aga koolilõuna kasvatusliku eesmärgiga, koolilõuna on tervisliku toitumise näiteks [18].

1.5.1 Soome

Soomes on tasuta koolitoitlustamine nii alg-, põhi- kui ka keskkoolile alates 1948. aastast. Koolitoitlustamine on enamjaolt buffet-tüüpi, valikus on kartul, riis, liha, kala, supid ja köögiviljad. Leivavalik koosneb enamjaolt saiast, riisi- ja koorikleivast. Joogiks on tavaliselt piim, hapupiim ja vesi [39].

1.5.2 Rootsi

Rootsis on soe koolilõuna õpilastele riiklikult finantseeritud alates 1973. aastast [40].

Rootsis kasutatakse taldrikureeglit: taldrikul peab olema 2/5 süsivesikuterikkaid toiduaineid (kartul, pasta, riis, leib), 2/5 puuvilju ja köögivilju ning 1/5 valgurikkaid toiduaineid (liha, kala, muna, kaunvilju, piima, piimatooteid). Suppe tuleks serveerida kuni kaks korda kuus. Rootslased soovivad, et koolis peaks olema iga päev võimalik valida kahe lõunasöögi vahel ja lõunasöök peaks algama kõige varem kell 11.00. Kuna Rootsis on kasutusel ka iseteenindusleti meetod, siis köögiviljade tarbimise suurendamiseks soovitatakse võimaldada esmalt just nende serveerimine [41].

Rootsis leidub omavalitsusi, nagu näiteks Malmö ja Södertälje, kus koolitoitlustamise valdkonnaga põhjalikult tegeletakse ja kus suureneb koolitoidus järjest enam mahetoidu osa. Rootsi Parlament sätestas 2006. aastal eesmärgi, et 25% kogu avaliku sektori söögikohtades pakutavast toidust peab 2010. aastal olema mahe. Eesmärki siiski ei saavutatud [40].

1.5.3 Taani

Taanis ei ole sooja koolitoidu traditsioon levinud, üsna tavaline on lõunasöögiks süüa (kodunt kaasa võetud) võileiba, seega on keeruline tekitada üleüldse sooja toidu söömise harjumust. Koolides maksavad vanemad umbes 60% toidu maksumusest, 40% maksab omavalitsus [40].

2010. aasta sügisel sõi sooja toitu koolides 20% õpilastest, aasta varem vaid 10%. Toidu maitsele pööratakse Taanis suurt tähelepanu, seetõttu arvatakse, et sooja koolilõuna sööjate osa kasvab suhteliselt kiiresti. Iga päev on valikus kaks toitu, üks neist on mõeldud kuni 12-aastastele lastele ja teine vanematele. Võimalik on osta ka võileiba [40].

Kolmandikus Kopenhaageni koolidest ei pakuta üldse koolilõunat, oma köök toidu valmistamiseks on vaid 10% koolidest. Veidi üle poole koolidest soojendavad kohapeal tsentraalsest köögist toodud toidu, kusjuures toitu aitavad ette valmistada põhikooli vanemate klasside õpilased (12-14-aastased) [40].

1.5.4 Itaalia

Itaalias on koolitoitlustamisel pikk ajalugu, esimesed koolisööklad loodi juba 120 aastat tagasi. Üle 40% Itaalia koolide toidu toorainest on mahe [40].

Koolides korraldavad toitlustust valdavalt erafirmad, kellega kohalik omavalitsus on sõlminud lepingu (70% juhtudest). Enamasti on koolitoit valmistatud tsentraalses köögis ning siis transporditud tarbimiskohta. Lasteaedades valmistatakse toitu tavaliselt kohapeal [40].

Eine koosneb kahest osast: põhiroog ja puuvili, jogurt või magustoit. Pooltes lasteasutustes pakutakse hommikupoolikul lisaks suupisteid [40].

Keskmiselt maksab toidukord Itaalia lasteasutustes ligi 4 eurot, mis on väga kõrge hind. Kallis on ka tavatoorainest toit. Toorainele kulub umbes 30% hinnast. Üheks kõrge hinna põhjuseks on see, et 83% lasteasutustest serveeritakse toiduportsjonid lastele lauda, iseteenindamine ei ole kuigi tavaline. Hinna alandamiseks proovitakse vähendada logistika- ja tööjõukulusid [40].

Roomas valmistatakse toit koolides kohapeal. Kõik piimatooted, teraviljatooted, puu- ja köögiviljad on mahepõllumajanduslikku päritolu [40].

1.5.5 Saksamaa

Enamikes Saksamaa koolides ei pakuta lõunat, kuna tunnid lõppevad juba enne 13.30. Samas koolipäevad on pikenemas ja vajadus koolilõuna järele on suurenemas. Berliinis on alates 2004. aastast koolilõuna tagamine kohustuslik algkoolile [42].

Ka Saksamaal tegeletakse aktiivselt mahetoidu sisseviimisega lasteaedadesse ja koolidesse. Paljudes koolides on sisse seatud mahebuffet, kus pakutakse näiteks makaronitoite või salateid [40].

1.5.6 Suurbritannia

Suurbritannias on koolilõunast saadav soovituslik energia vastavalt kooliastmele 530-646 kcal-t, millest süsivesikud peavad moodustava vähemalt 50% (sellest suhkrud kuni 11%) ja rasvad kuni 35% (sellest küllastunud rasvhapped kuni 11%) [43].

Koolilapsed peavad saama iga päev vähemalt kaks portsjonit puu- ja köögivilju, millest üks peab olema puuvili ja teine köögivili või salat. Rasvast kala nagu lõhe või skumbria peab pakkuma vähemalt kord kolme nädala jooksul. Friteeritud toite tohib pakkuda kuni kaks korda nädalas. Leib ja puhas joogivesi peavad saadaval olema iga päev [44].

Koolitoitlustamine on tasuta madala sissetulekuga peredele, tasuta koolilõuna saamiseks tuleb esitada vastavasisuline avaldus [45]. Keskmise koolilõuna hind õpilase kohta oli 2008. aastal algkoolis £1,67 (õpilased vanuses 10 aastat ja nooremad) ja põhikoolis £1,77 (õpilased vanuses 11 kuni 18 aastat) [46].

Euroopa Liidu tasuta piimaprogrammiga võivad liituda kõik avalduse esitanud koolid. Inglismaal võimaldatakse Toidu Heaolu Kava (*Welfare Food Scheme*) raames tasuta piim kuni viie aastastele ja riikliku Koolipuuviljakava (*School Fruit and Vegetable Scheme*) raames tasuta puu- või köögivili igal koolipäeval 4-6-aastastele [46].

Väga levinud on kodunt lõunapaki kaasa toomine ja selle söömine [46].

2004. aastal tõusis koolitoitlustamine Inglismaal fookusesse tänu meisterkokale Jamie Oliverile, kes näitas meedia vahendusel kui ebatervislikult Inglismaa koolilapsed toituvad [47].

2. Koolitoitlustamise kaardistamine

2.1 Eesmärgid

- koostada internetipõhine koolitoitlustamise küsitlus koolide direktoritele;
- viia läbi koolide kaardistamine koolitoidu uuringu jaoks direktorite küsitlemise teel;
- teostada küsitlusel saadud tulemuste analüüs;
- aidata koostada küsitlusankeetid Tervise Arengu Instituudi poolt läbiviidava koolitoidu uuringu jaoks;
- koostada ülevaade koolitoidu teema kajastamisest meedias perioodil 2010. aasta märtsist kuni 2012. aasta märtsini.

2.2 Töö meetodika

Kõikide Eesti koolide direktoritele saadeti 2011. aasta kevadel internetipõhine küsitlusankeet (lisa 1), milles direktorid andsid infot oma kooli toitlustamisest. Ankeedi lingi koos kaaskirjaga saatis kõikidele 2010/2011 õppeaastal kirjas olevatele 545 koolile välja Haridus- ja Teadusministeeriumi esindaja [48]. Direktoritele saadetud küsitluse aluseks oli võetud uuringu “Kooliõpilaste toitumine Ida-Virumaa ja Tartumaa koolides 2007. aastal” küsimustik, mis kohaldati käesoleva töö autori poolt vastavalt kaardistamise eesmärgile, milleks oli välja selgitada, kuidas koolide direktorid hindavad koolilõuna võimaldamist koolides.

Küsitlus oli jaotatud nelja osasse:

- taustandmed kooli kohta;
- koolilõuna maksumus, puhvet;
- toitlustamise põhimõtted;
- konkurss “Parim koolisöökla”.

Ankeedis oli kõikidele küsimustele vastamine kohustuslik, kuid täitmine oli võimalik igal hetkel pooleli jätta, salvestada ja hiljem küsitluse juurde naasta ja jätkata vastamist.

Selleks, et saada rohkem vastajaid ja suuremat valimit kaardistamiseks, oli soov küsitlus kordusena välja saata 2011. aasta sügisel, kuid kuna 2011. aasta kevadel tekkis osadel direktoritel probleeme küsitlusele vastamisega, otsustas Haridusministeeriumi esindaja ankeeti kordusena mitte välja saata. Direktoritele valmistas enim raskusi rahalisi toetusi puudutavad küsimused. Näiteks ei teatud, kui suures osas toetab toitlustamist riik ja kui palju linn (kohalik omavalitsus, edaspidi KOV); samuti keeldusid mõned toitlustajad andmast informatsiooni toorainele kuluva summa osas. Mõnede direktorite jaoks oli probleem ka see, et ankeeti ei olnud võimalik välja printida.

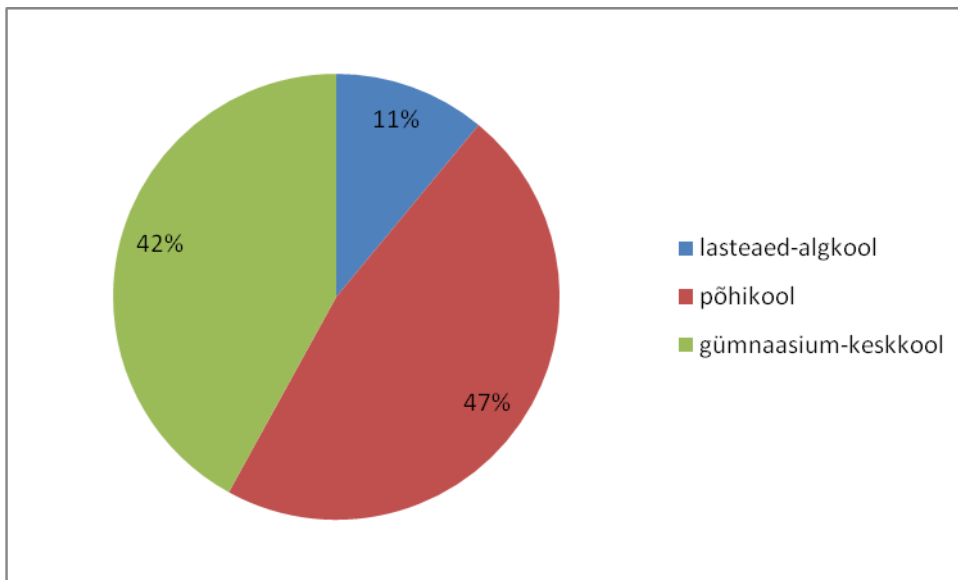
Kokku vastas küsitlusele 215 kooli (39% koolidest). Vastanud koolidelt saadud kaardistamise tulemused olid taustandmeteks Tervise Arengu Instituudi poolt läbiviidud koolitoidu uuringuks.

Hinnang koolitoitlustamisele läbi Eesti meedias kajastatu tehti erinevate ajaleheartiklite põhjal, mis ilmusid 2010. aasta märtsist kuni 2012. aasta märtsini. Otsing teostati kasutades interneti otsingumootorit (www.monitooring.ee).

2.3 Koolitoitlustamise uuringu tulemused ja arutelu

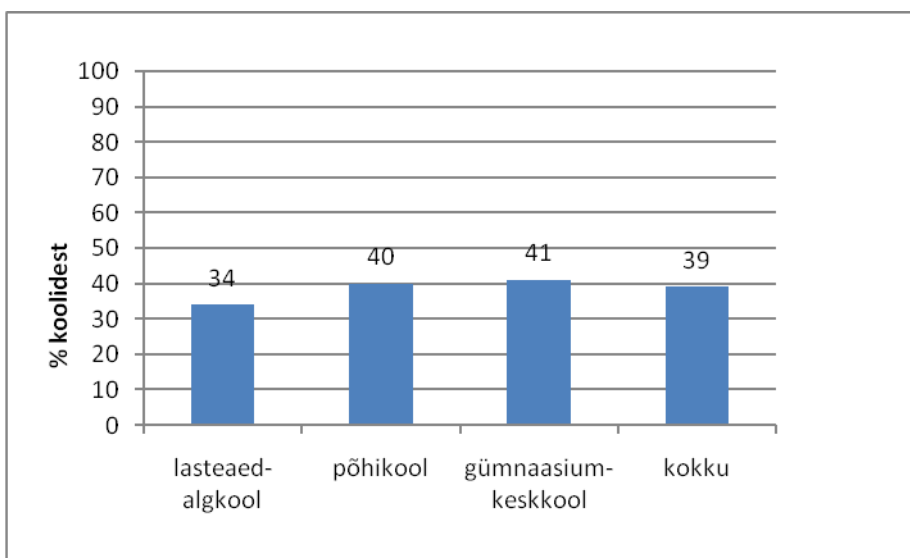
2.3.1 Taustandmed kaardistamisel osalenud koolide kohta

Kokku vastas küsitlusele 215 kooli, sellest 23 lasteaed-alkooli (11%), 101 põhikooli (47%) ning 91 gümnaasiumi-keskkooli (42%) (joonis 3). Võrdluseks, et päevase õppevormiga koole 2010/2011 õppeaastal oli 545, sellest 68 lasteaed-alkooli (12%), 253 põhikooli (46%), 224 gümnaasiumi-keskkooli (41%) [48].

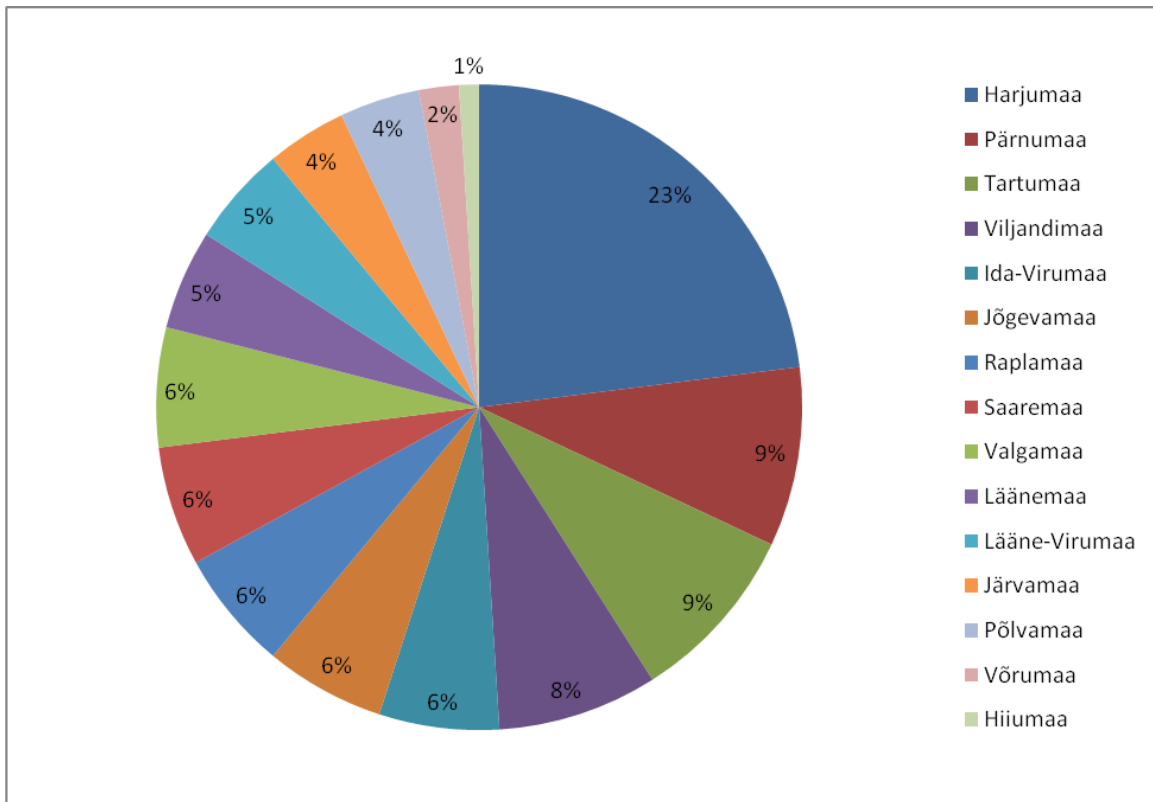
Joonis 3. Kaardistamisel osalenud koolitüüpide protsentuaalne jaotus

Kaardistamisel osales 39% 2010/2011 õppeaastal tegutsevatest koolidest Eestis (joonis 4).

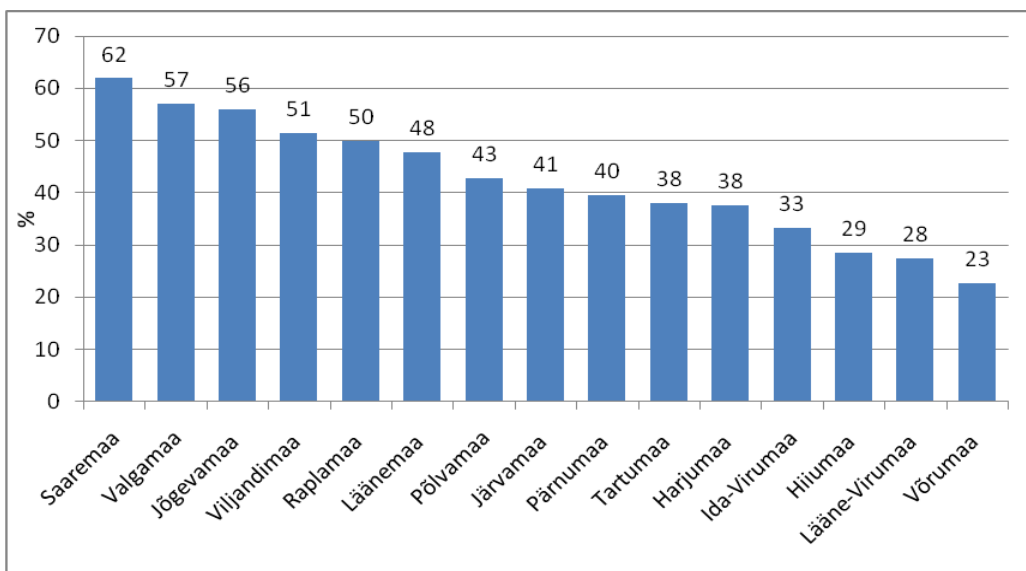
Joonis 4. Kaasatus küsitluses koolitüüpide kaupa

Kaardistamisel osales kõige rohkem Harjumaa koole (23%) ja kõige vähem Hiiumaa koole (1%) (joonis 5).

Joonis 5. Kaardistamisel osalenud koolide maakondadesse jagunemine.

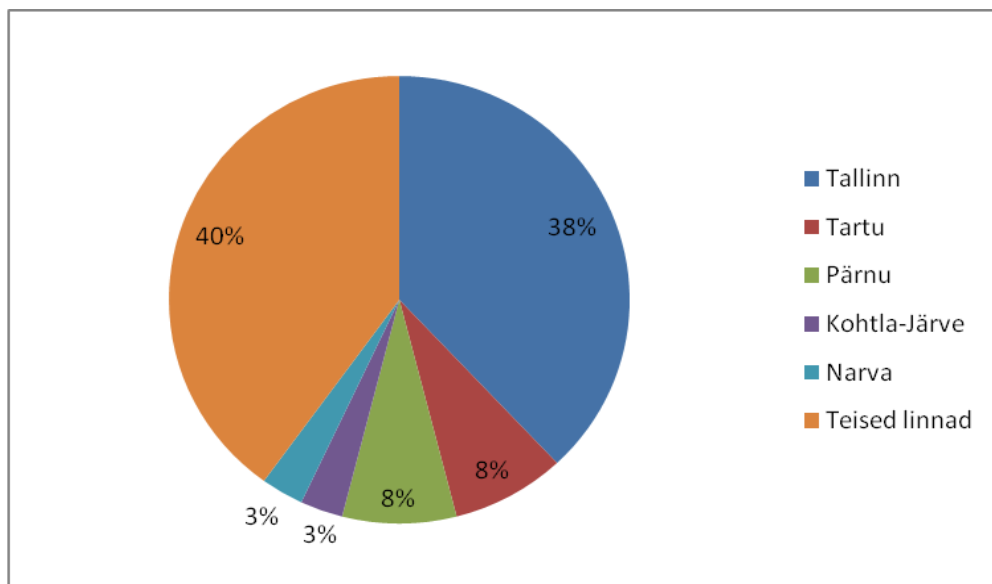
Samas näitab joonis 6, et võrreldes vastavas maakonnas asuvate koolide üldarvu vastanud koolide arvuga oli vastamisaktiivsus kõrgem Saare-, Valga- ja Jõgevamaal ning Harjumaal tegelikult vaid 38%. Kõige väiksem vastamisaktiivsus oli Võrumaa koolidirektoritel.

Joonis 6. Küsitlusele vastamise aktiivsus maakondlikus lõikes

Vastanud koolidest 40% asusid linnades. Võrdluseks, et kõikidest Eesti koolidest 36% asuvad linnades (200 kooli 545st) [48].

Küsitlusele vastanud linnades asuvatest koolidest olid enamik Tallinna koolid (38%) (joonis 7). Kõikidest 2010/2011 õppeaastal linnades asuvatest koolidest 39% (78 kooli 200st linnas asuvast koolist) asusid Tallinnas [48].

Joonis 7. Vastanud linnakoolide jagunemine Eesti linnadesse

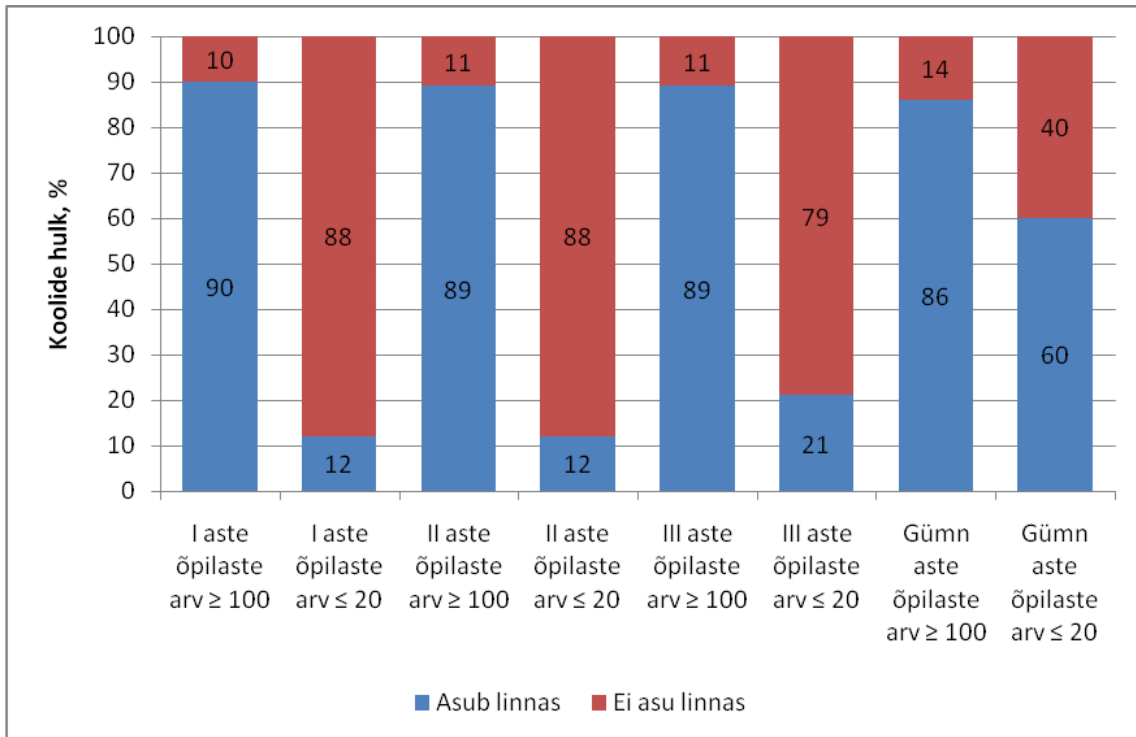
Ankeedis oli küsitud andmeid selle kohta, kui palju oli vastava kooli erinevates kooliastmetes õppeaastal 2010/2011 õpilasi, kooliastme puudumisel tuli märkida 0. Õpilaste jagunemist kooliastmeti iseloomustab tabel 2. Suurim laste arv I kooliastmes oli enamjaolt Harjumaa ning ka Ida-Virumaa koolides. Kolm suurima gümnaasiumiõpilaste arvuga kooli asusid Tallinnas. Koolid, kus gümnaasiumis õppis üle 200 õpilase, asusid peamiselt (50% koolidest) Harjumaal.

Tabel 2. Õpilaste jagunemine kooliastmeti vastanud koolide keskmiselt

Kooliaste	I aste	II aste	III aste	Gümn aste
Koolide arv, kus vastav kooliaste olemas oli	210	209	188	88
Keskmine õpilaste arv kooliastmes, kus vastav kooliaste esines	80	69	84	124
Maksimaalne õpilaste arv kooliastmes, kus vastav kooliaste esines	532	386	523	497
Vastava kooliastmega koolide hulk, kus antud kooliastmes õpilaste arv ≤ 20 , %	33	27	15	6

Õpilaste jaotust kooliastmetesse vastavalt õpilaste arvu ja linnas paiknemise või mittepaiknemise järgi iseloomustab joonis 8. Jooniselt on näha, et koolid, mille vastavas kooliastmes õpib üle 100 õpilase, asusid enamjaolt linnades (86-90%) ja alla 20 õpilastega kooliastmed pigem mitte linnades.

Kuna väikese õpilaste arvuga gümnaasiumiastmeid ongi vähe, siis seal ei ole sama korrelatsioon nii hästi nähtav.

Joonis 8. Koolide paiknemine linnas õpilaste arvu ja kooliastme järgi

2.3.2 Koolilõuna maksumus, puhvet

Riik toetab praegusel hetkel iga alg- ja põhikooli õpilase lõunat 0,78 euroga päevas. Lisaks saadakse mõnes koolis koolitoidule kulutatavat raha valdade, linnade (KOV) eelarvest või lapsevanematelt [2]. Direktoritel tuli märkida, kas nende kool saab lisatoetusi (sealhulgas lastevanemate poolt makstav summa) ja kui suur summa ühe sööja kohta päevas igas kooliastmes tuleb igast allikast keskmiselt riigipoolsele toetusele lisaks. Toetuse puudumisel tuli kirjutada 0.

Tabelis 3 on toodud lisaks riigipoolsele toetusele koolile makstavate toetuste ülemmäärad, ning tabelis 4 on esitatud lisatoetuste puudumine kooliastme kaupa.

KOV toetas rohkem I-III astme õpilasi ja enamikes koolides puudus KOV poolne lisatoetus gümnaasiumiastmele. Lapsevanemad pidid juurde maksma kõige rohkem gümnaasiumiastme õpilaste söögile. Gümnaasiumiõpilaste koolilõunale juurdemakstav summa lapsevanemate poolt oli kuni 30 eurot kuus. Lapsevanemate poolne toetus puudus enamikele I-III astme õpilastele. Muudest allikatest tulevad toetused gümnaasiumiastmel puudusid, ühes koolis oli muu toetusena välja toodud see, et vähekindlustatud gümnaasiumi õpilased saavad tasuta toitu puuduvate õpilaste arvelt.

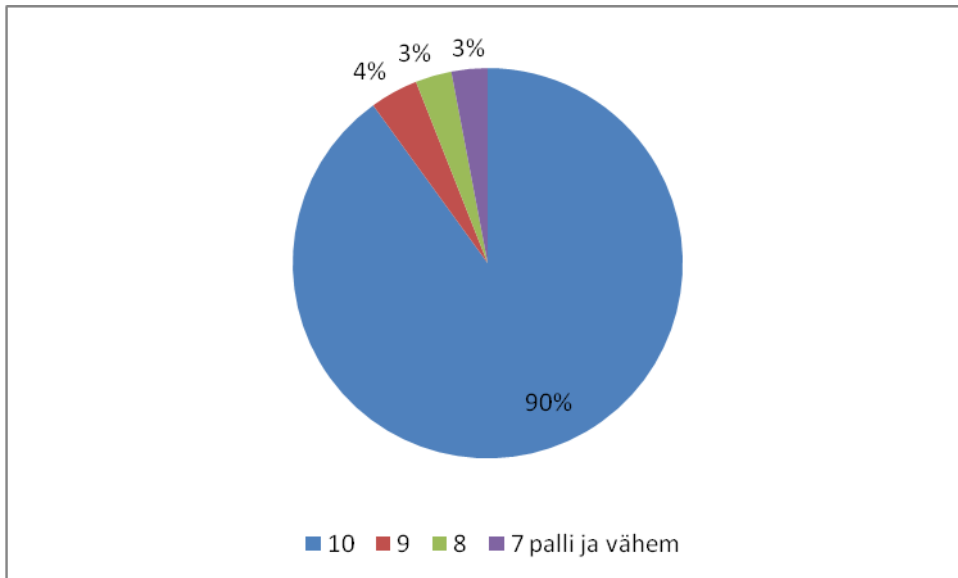
Tabel 3. Toetuste suuruste ülemmäärad lapse kohta (eurot) lisaks riigipoolsele toetusele

Kooliaste	KOV	Lapsevanemad	Muu
I aste	1,76	0,39	2,56
II aste	1,76	0,65	2,72
III aste	1,15	0,65	2,72
Gümnaasiumiaste	1,6	1,41	0

Tabel 4. Lisatoetuse puudumise protsentuaalne hulk kooliastme kaupa

Kooliaste	KOV toetus puudus, %	Lapsevanema toetus puudus, %	KOV ja lapsevanema toetus mõlemad puudusid, %
I aste	38	92	38
II aste	37	91	37
III aste	37	91	37
Gümnaasiumiaste	70	42	42

Joonis 9 iseloomustab riigipoolse koolitoitlustamise olulisust direktori jaoks 10 palli skaalal. Enamik direktoreid (90%) hindas riigipoolse koolitoitlustamise olulisust 10 palliga. Mitteoluliseks või pigem mitte oluliseks ehk 5 või vähem palliga hindas küsimust 4 kooli (kaks Harjumaa ning üks Ida-Viru- ja üks Läänemaa kool). Vaid üks direktor hindas riigipoolse koolitoitlustamise olulisust 1 palliga.

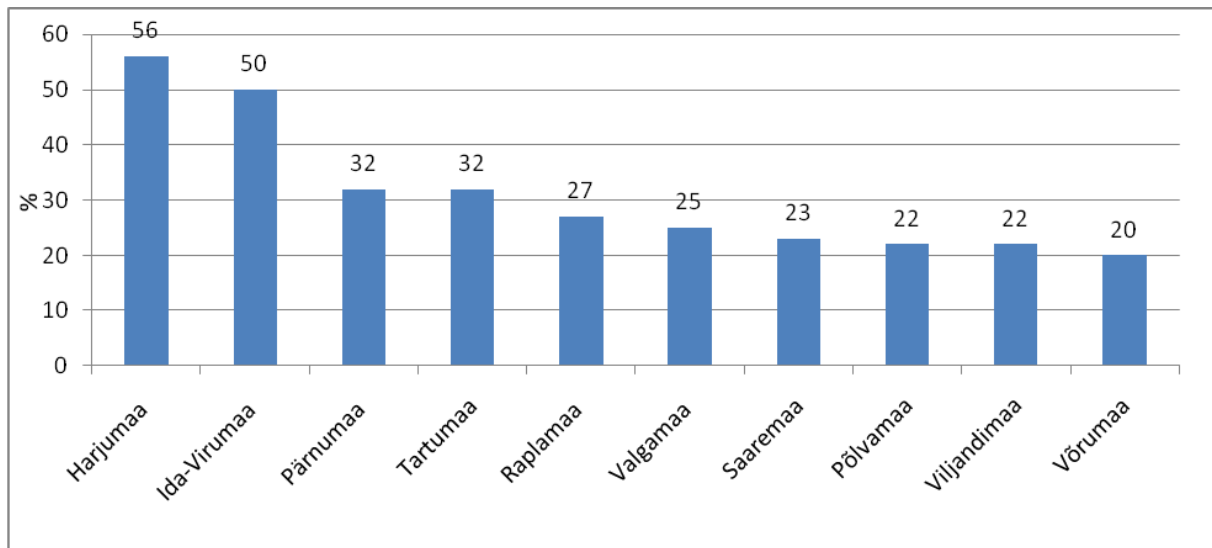
Joonis 9. Riigipoolse koolitoitlustamise olulisus 10-palli skaalal direktori jaoks

Koolilõunaks toorainetele kuluv keskmine summa varieerus vastavalt kooliastmele 0,76-0,82 eurot õpilase kohta. Samas, kuna koolidirektorite märgitud summad varieerusid 0,20-3,20 euro vahel, siis ei pruugi antud keskmine summa olla reaalne. On võimalik, et osad direktorid arvestasid sisse ka kulud toiduvalmistamisele, tööjõule vms.

Kaardistamistulemuste kohaselt piisas riigipoolsest toetusest tooraine kulude katteks kahele kolmandikule koolidest, jäädes vastavalt kooliastmele vahemikku 66% (gümnaasiumiaste) ja 70% (I kooliaste). Mida väiksem oli kooliaste, seda suuremale protsentuaalsele hulgale koolidele sellest piisas

Enamike põhikoolide õpilaste lapsevanemad ei pidanud koolilõunale juurde maksma (89%), kuid kolmes koolis 24-st said põhikooli õpilased väiksemaid portsjone ja viies koolis ei saanud õpilased toitu kõikidel päevadel, näiteks KOV toetuse abil sai õpilane süüa 12-14 päeva kuu jooksul. Ülejäänud 16-s koolis, kas kool leidis ise raha, linn/KOV toetas piisaval määral või siis need põhikooli õpilased, kes koolis süüa ei saanud, võtsid toidu ise kaasa.

Puhvet oli olemas 30% koolides, kuid maakondlik võrdlus näitab, et rohkem puhvetiga koole oli suuremates maakondades. Näiteks Harjumaal ja Ida-Virumaal oli puhvet olemas vähemalt pooltes koolides, osades väiksemates maakondades (Hiiu-, Jõgeva-, Järva-, Lääne-Viru ja Läänemaa), kus on ka koolid väiksemad, polnud puhvetit üheski koolis (joonis 10).

Joonis 10. Puhveti olemasolu (%) vastanud koolides maakondade kaupa

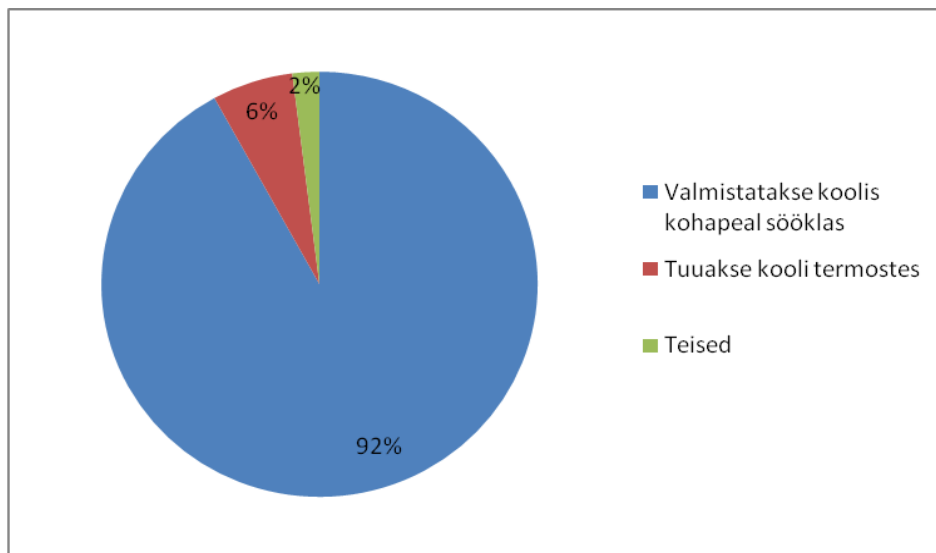
Nende koolide hulgas, kus tavapärane puhvet puudus, oli olemas näiteks hommikupudru puhvetiga kool ja ka kõrvalkoolis oleva puhveti kasutamise võimalusega kool. Samuti toodi ühes koolis puhveti aseainena välja söökla avatus kogu koolipäeva jooksul.

Puhvetiga koolidest pooltel (51%) oli puhvetis sooja toidu saamise võimalus.

Puhveti sortimendi valikul järgis soovitusi 86% koolidest. Koolidirektorite poolt vabavastustena antud informatsioonist ilmnes, et peamiselt järgitakse selliste asutuste nagu Tervise Arengu Instituut ning Veterinaar- ja Toiduamet soovitusi, erinevate koolitöötajate soovitusi, Sotsiaalministri määrust ning mainiti ka tervisliku toitumise põhimõtete järgimist üldiselt.

2.3.3 Toitlustamine

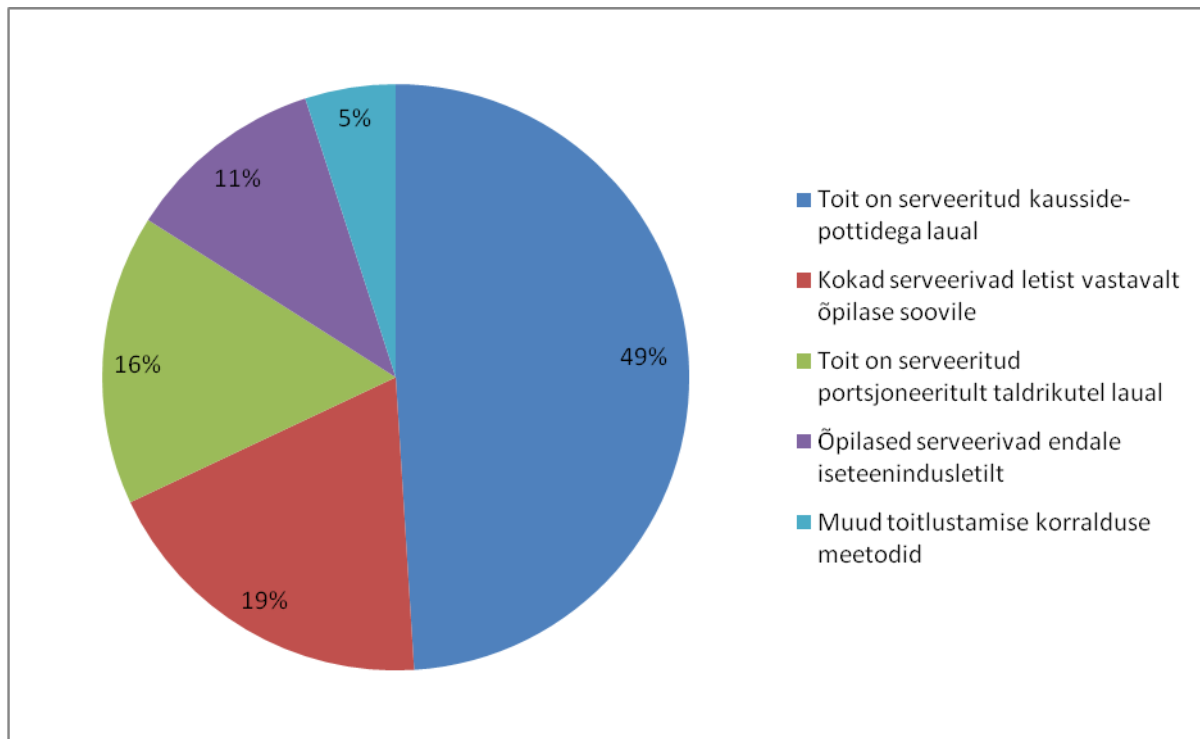
Enamikes koolides (92%) viidi toiduvalmistamine läbi kohapeal sööklas (joonis 11), 6% koolides (13 kooli 215-st, nendest Harjumaa koolidest kuues ja Pärnu- ning Lääne-Virumaa koolidest kahes) toodi toit kooli termostes ja viies koolis oli toiduvalmistamine teostatud järgmiselt: kasutusel olid mõlemad variandid, kuna kool asus kahes hoones; toit valmistati kooli juurde kuuluva lasteaia sööklas; toit valmistati valla spordihoone sööklas, kus toimus ka õpilaste toitlustamine; toit valmistati kohalikus lasteaias.

Joonis 11. Toiduvalmistamine koolis

Pooltes koolides (joonis 12) oli toit serveeritud kausside-pottidega laual, järgnes serveerimine kokkade poolt letist vastavalt õpilase soovile (19%) ja toidu võtmine õpilaste poolt iseteenindusletist (11%). Muude toitlustamise korralduse meetoditena toodi välja eelmainitute kombineeritud variante, kus väiksemate kooliastmete õpilastele on toit juba serveeritud ja suuremad, põhikooli ja gümnaasiumi õpilased, serveerivad endale ise, kas kaussidest laual või iseteenindusletilt. Väiksemates maakondades oli levinuim meetod toidu serveerimine kausside-pottidega laual. Õpilaste eelistusi rohkem arvestavad toitlustamise korralduse meetodid nagu iseteeninduslett ja kokkade poolne serveerimine letist, olid rohkem levinud Harju-, Pärnu ja Tartumaal. Ida-Virumaal oli aga enim kasutusel meetod toidu serveerimine portsjoneeritult taldrikutel laual. Iseteenindava toitlustamisemeetodi puhul on suurem tõenäosus, et laps sööb kõik taldrikul oleva ära. Juba serveeritud toitude puhul võiks rakendada rohkem taldrikumeetodit, nagu Rootsis, tagamaks paremini toitumissoovituste järgimine.

73% gümnaasiumiastme toitlustamismeetoditest moodustas letilt serveerimine, kas ise või kokkade poolt, samuti on vastustest näha, et iseteenindusleti kasutamise võimalus oli tihedam suurema õpilaste arvuga gümnaasiumites. Võib järeldada, et gümnaasiumiõpilastel on vabamad käed valida, kui palju ja mida nad koolilõunaks söövad ja seda eelkõige suurtes linnakoolides.

Joonis 12. Toitlustamise korraldus koolides

Toiduportsjonid olid 60% vastanud koolides kõikidele õpilastele ühesuurused. Koolides, kus portsjoni suurused olid erinevad, varieerus portsjoni suurus vastavalt kooliastmele, vanusele ja iseteenindusega toitlustamiskorralduse puhul vastavalt õpilase soovile.

65% koolides korraldasid toitlustamist kooli poolt palgatud kokad. Ülejäänud koolides oli toitlustamise korraldajaks kas FIE (2%), toitlustusfirma (29%) või muu (4%) nagu näiteks vallavalitsus, kõrvalasuv kool, kooli majandamiseks loodud sihtasutus või samas hoones asuv lasteaed. Toitlustusfirmadest oli rohkem nimetatud Fazer Food Service AS (14% toitlustusfirma poolt toitlustavatest koolidest), AS Tuleleek (13%), Koolitoitlustuse OÜ (10%) ja OÜ Orfeum (5%).

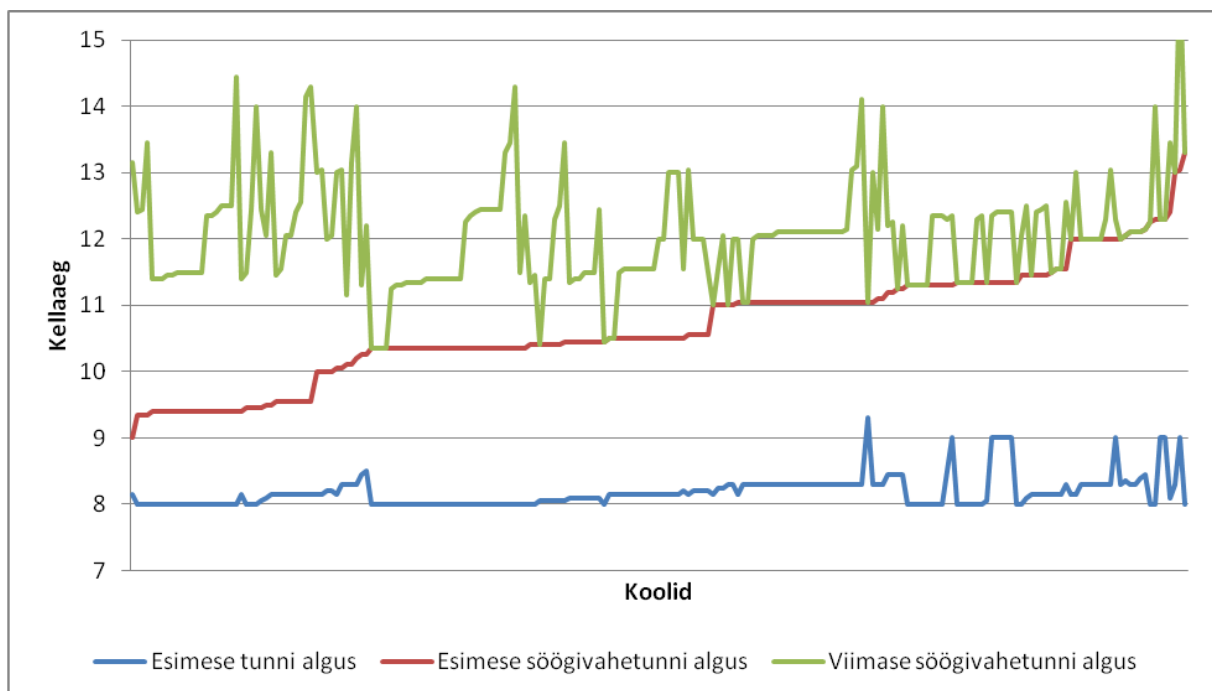
Enamikes koolides toimus toitlustamine tavalistel vahetundidel (99%), kuid kahes koolis oli õpilastel koolilõuna söömiseks eraldi ette nähtud pikk söögivahetund.

Esimese koolitunni algus jäi kõikides koolides kella 8.00 ja 9.00 vahele.

Esimene söögivahetund oli osades koolides juba esimesel vahetunnil kella 9.00 ja 10.00 vahel. Enamikes koolides (62%) jäi esimese söögivahetunni algus 10.25 ja 11.35 vahele.

Viimase söögivahetunni algus jäi enamikes koolides (59%) 11.30 ja 12.30 vahele, kuid kümnes koolis algas viimane söögivahetund kell 14.00 või hiljem.

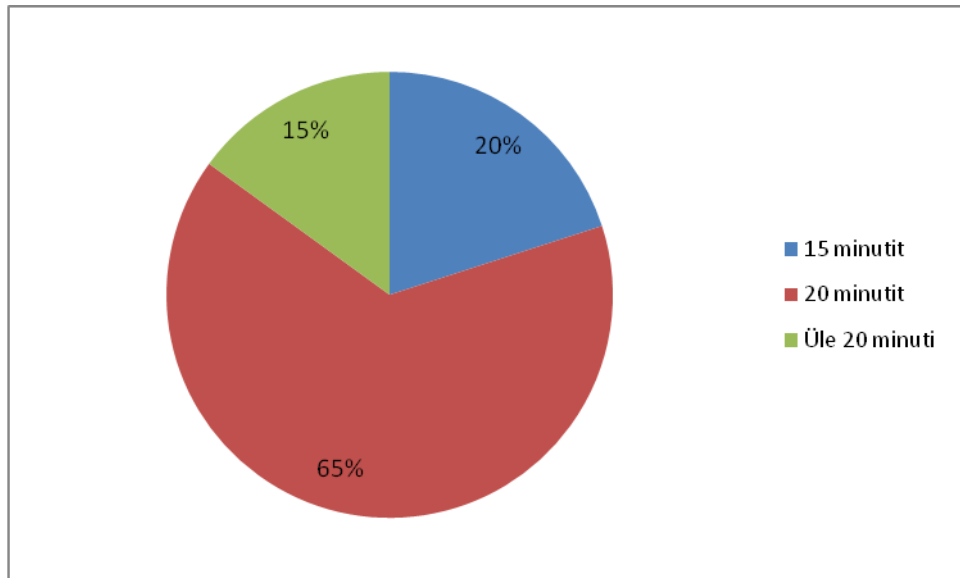
Mitmes koolis oli päeva jooksul ainult üks ühine söögivahetund (joonis 13), joonisel nende puhul esimese ja viimase söögivahetunni kellaajad kattuvad.

Joonis 13. Esimese tunni, esimese söögivahetunni ja viimase söögivahetunni ajad koolides

Sotsiaalministri määruse nr 8 "Tervisekaitsenõuded toitlustamisele koolieelses lasteasutuses ja koolis" järgi on koolilõuna optimaalne aeg pärast kolmandat või neljandat õppetundi. Lisaks ei tohiks määruse kohaselt laste söögikordade vahe ületada nelja tundi [25]. See on murekoht, et osade õpilaste söögivahetunni aeg on juba peale esimest koolitundi ja osadel alles peale kella 14.00. Järelikult ületab paljudel lastel söögikordade vahe nelja tundi.

Söögivahetunni kestus varieerus 15-45 minuti vahel, enamjaolt oli see 20 minutit (joonis 13), seega Sotsiaalministri määrusega nõutav söögivahetunni pikkus 15 minutit oli tagatud kõikides koolides.

Joonis 14. Söögivahetunni pikkused koolides

80% koolides hommikusöögi söömise võimalus puudus (tabel 5).

Tabel 5. Hommikusöögi võimalus kooliastmeti

Kooliaste	Koolide arv kokku	Koolide hulk, kus pakutakse hommikusööki, %
I aste	210	18
II aste	209	19
III aste	188	19
Gümnaasiumiaste	88	23

Homnikusööki pakuti enam Viljandimaa koolides (60% kaardistamisel osalenud koolidest), Hiiumaal (50%) ja Harjumaal (40%) ning kõige vähem Saaremaal (5%), Valgamaal (6%) ja Raplamaal (8%).

Homnikusööki pakkus enamjaolt kas puhvet või söökla, hommikusööki pakuti tavaliselt esimesel vahetunnil. Hommikusöögi võimalusena toodi välja ka koolipuuviljakava raames jagatavad puu- ja köögiviljad ning tasuta piima ja leiva tarbimise võimalus. Mainiti ka õpilaste kaasatoodud hommikusööki ja võimalust osta näksimist puhvetist.

Järgnevalt on välja toodud hommikusöögi keskmised maksumused õpilase kohta kooliastme kaupa:

I kooliaste – 0,48 eurot

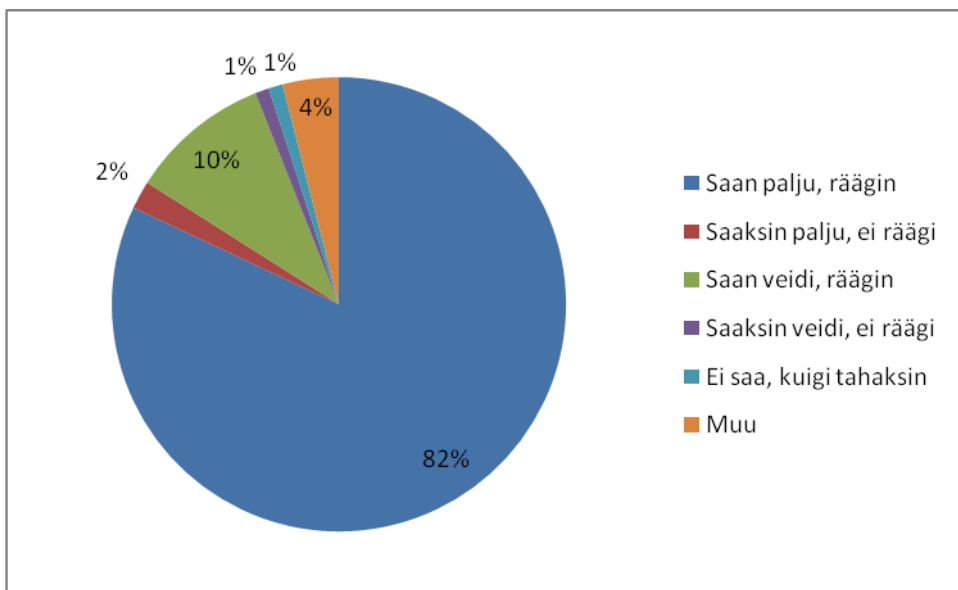
II kooliaste – 0,48 eurot

III kooliaste – 0,52 eurot

Gümnaasiumiaste – 0,60 eurot

Pikapäevarühm oli olemas enamikes koolides (85%). Nendest koolidest, kus oli pikapäevarühm, oli täiendava koolieine saamise võimalus 79% koolidest, kuigi vastavalt Sotsiaalministri määrusele nr 8 "Tervisekaitsenõuded toitlustamisele koolieelses lasteasutuses ja koolis" peab lapsel olema täiendava koolieine saamise võimalus pikapäevarühmas [25]. Keskmise päevane maksumus toitlustamise eest pikapäevarühmas õpilasele oli 0,55 eurot, varieerudes 0,13-1,15 euro vahel. Pikapäevarühma toitlustamist finantseeris enamikes koolides lapsevanem (77%), kuid ka KOV (21%) või oli finantseerimine nende kahe vahel jaotatud.

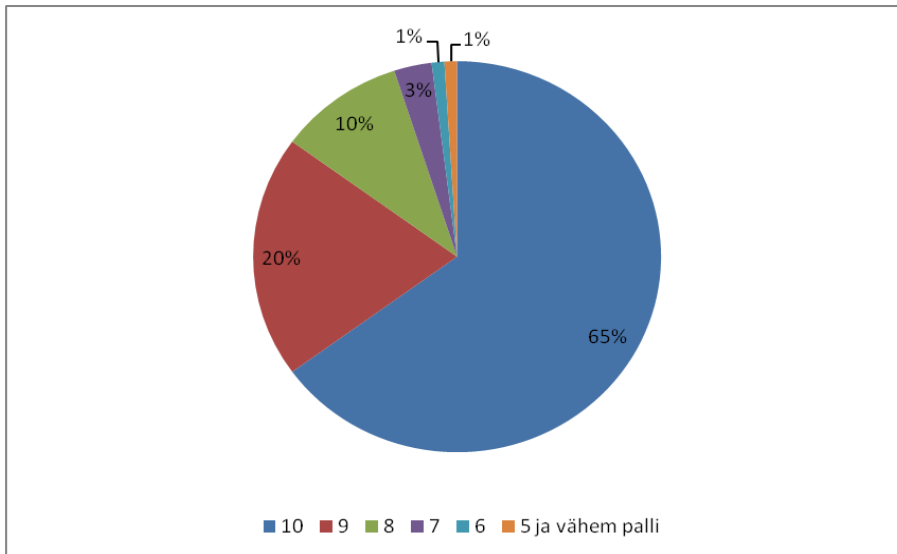
Enamik direktoreid (82%) märkis, et nad saavad ja räägivad toitlustamisele kooli sööklas kaasa palju (joonis 15). Mitte ükski direktor ei vastanud, et ta ei saa toitlustamisele kaasa rääkida ja ei taha ka. Muu võimaluse all toodi välja näiteks see, et kuigi direktor näiliselt saab kaasa rääkida, siis menüü koostab toitlustav firma siiski omanägemise järgi.

Joonis 15. Direktori hinnang oma võimalusele kaasa rääkida söökla töös

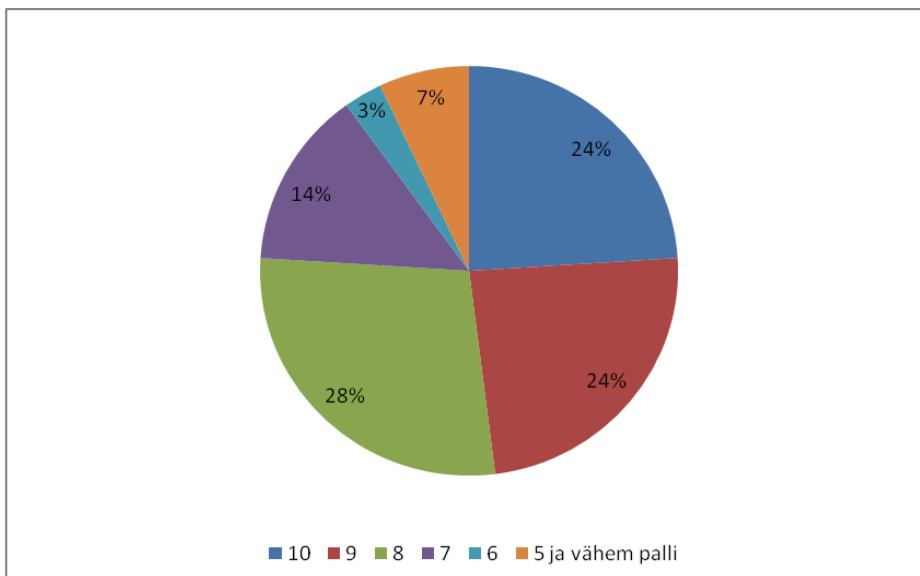
Kooliõde rääkis menüüde koostamisel kaasa alla pooltes koolides (41%).

Kaardistamisel osalenud koolide direktorid pidasid koolikultuuri õpilaste toitumisel väga oluliseks (joonis 16). 10-palli-skaalal hinnasid koolikultuuri olulisust õpilaste toitumisel vähemalt hindega seitse 98% koolidirektoritest.

Joonis 16. Direktorite hinnang koolikultuuri olulisusele õpilaste toitumisel 10-palli-skaalal

Kuigi direktorid pidasid õpilaste toitumisel koolikultuuri väga oluliseks, siis sellega väga rahul (10 punkti) oli vaid 24% direktoritest, samas oli kokku 90% direktoreid, kes hindas oma rahulolu koolikultuuri positiivse mõjuga vähemalt hindega seitse ning vaid üks direktor 215-st hindas koolikultuuri mõjuga rahulolu palliga kaks (joonis 17).

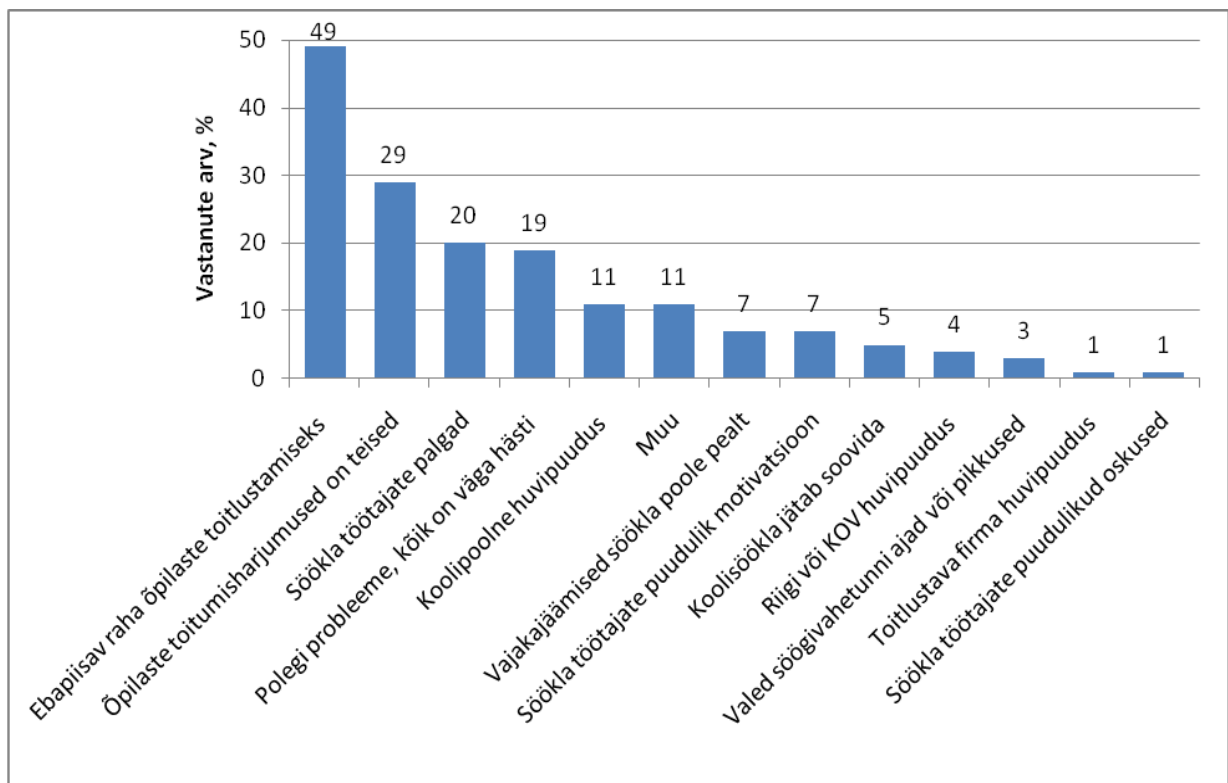

Joonis 17. Direktorite rahulolu koolikultuuri positiivsele mõjule õpilaste toitumisel 10-palli-skaalal

Direktorid võisid nimetada kuni kolm põhjust, mis on nende arvates suurimad probleemid õpilaste toitlustamisel. Kaheks suurimaks probleemiks (joonis 18) peeti ebapiisavat raha õpilaste toitlustamiseks (49% direktoritest) ning seda, et õpilaste toitumisharjumused ei kattu koolilõunaks pakutuga (29%). Suuremad probleemid olid nende arvates ka sööklatöötajate palgad (20%), koolipoolne huvipuudus (11%) ja vajakajäämised söökla poole pealt seadmete ja inventari poolest (7%).

Ligi viiendik koole (19%) leidis, et ühtegi probleemi koolitoitlustamisel pole ja kõik on väga hästi. Selliseid direktoreid ei olnud, kes poleks endi sõnu koolitoidu temaga kursis olnud.

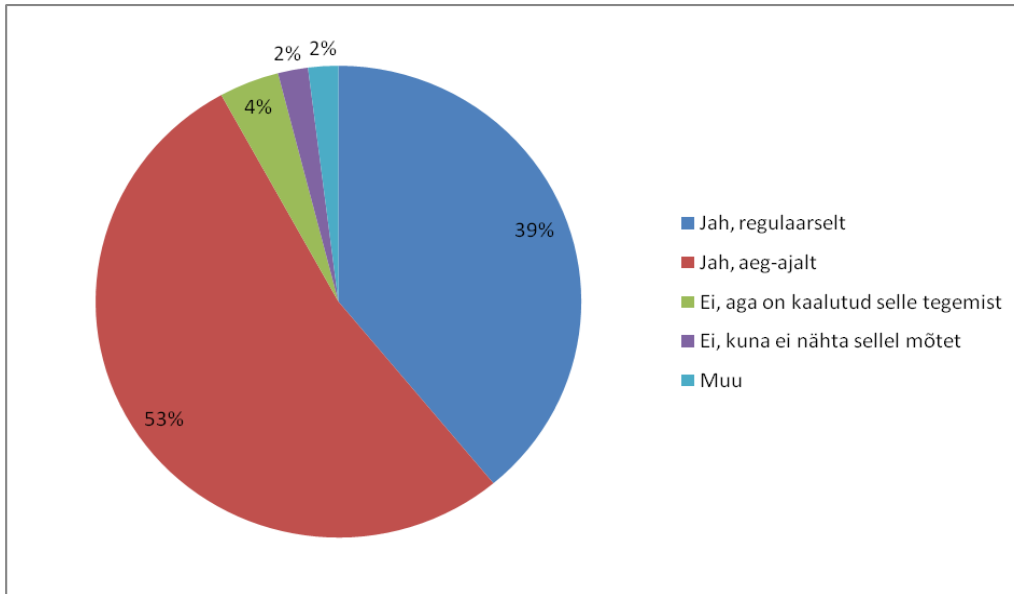
Muude probleemide hulgas, mida direktorid said ise täpsustada, olid nad välja toonud: hinnatõusu ja rahapuuduse; ei ole võimalik arvestada erivajadustega lastega raha vähesuse tõttu; osadel päevadel ei jätku kõikidele õpilastele süüa; firma teeb ise kõik otsused toitlustamise osas; liiga väike söökla pind õpilaste arvu kohta, toitlustamine ja õppetöö toimub erinevates hoonetes.

Joonis 18. Suurimad probleemid koolis õpilaste toitlustamisel direktorite arvates

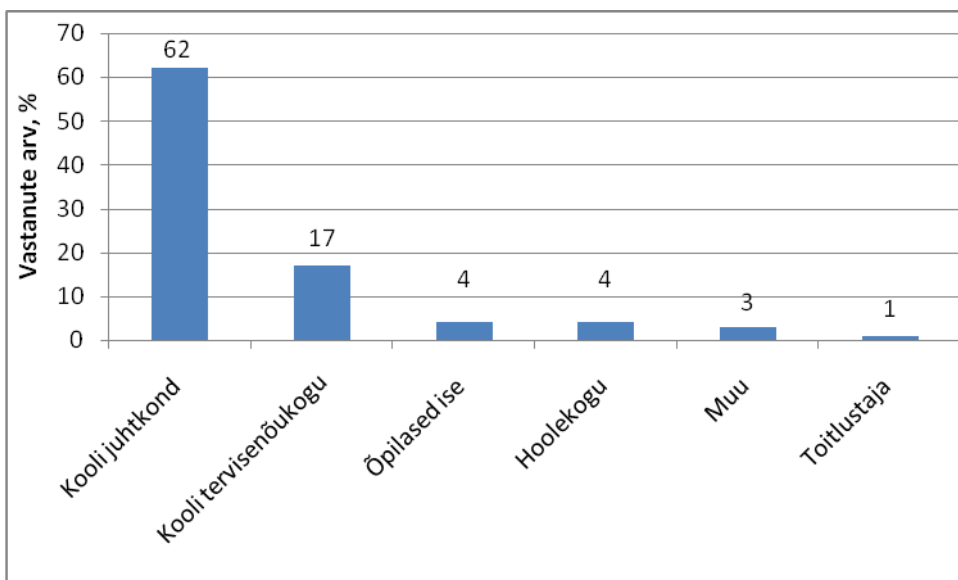
Toitlustamisel arvestati laste toitumise erivajadustega nagu diabeet ja allergia 73% koolides.

92% koolides viidi õpilaste seas koolitoidu temaatilisi küsitlusi ja sisehindamisi läbi kas regulaarselt või aeg-ajalt (joonis 19). Muu variandi all nimetati ühe korra toitlustajat ja kahel korral lapsevanemat ning ühes kooli sai toidu teemal arvamust avaldada igaaastase rahuloluküsitluse käigus.

Joonis 19. Koolis läbiviidava koolitoidu teemadel õpilaste küsitlemise või sisehindamise sagedus

Koolitoidu teemalisi küsitlusi viis koolides enamjaolt läbi kooli juhtkond (62%), kuid suuremahulise teostajana nimetati ka kooli tervisenõukogu (joonis 20). Muude võimaluste all toodi välja, et seda viib läbi tudeng, toitlustav firma või psühholoog.

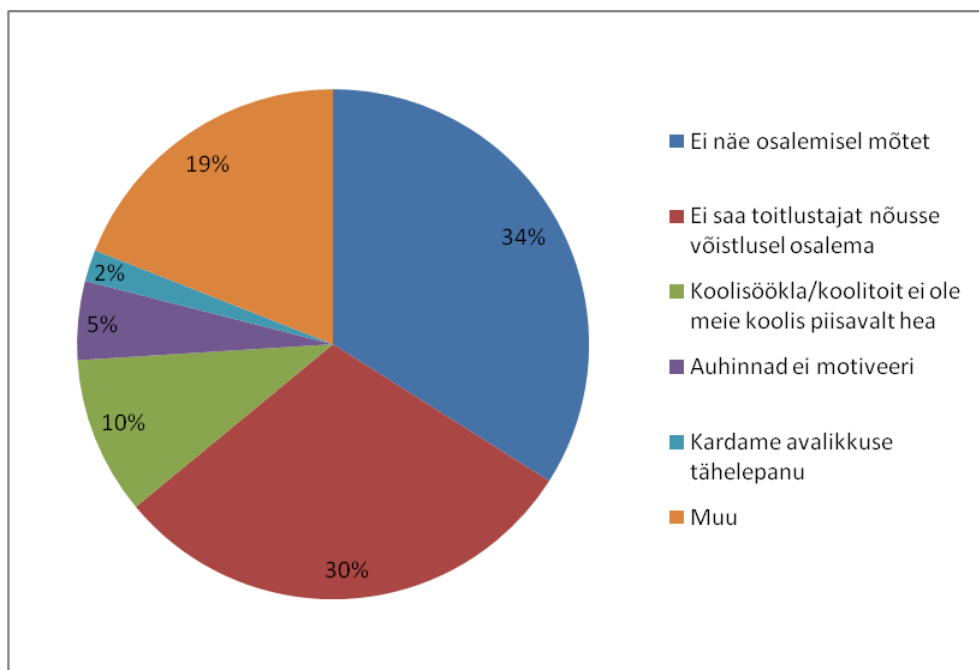

Joonis 20. Koolitoidu teemadel küsitlemise läbiviija

2.3.4 Konkurs „Parim koolisöökla“

Kaardistamisel osalenud koolidest 98% olid teadlikud Tervise Arengu Instituudi poolt korraldatavast „Parima koolisöökla“ konkursist. Võistlusel varem osalenud koole oli 24%, kellest 21% tulevikus enam osaleda ei plaani. Koolidest, kes varem „Parima koolisöökla“ konkursil osalenud ei olnud, soovis 56% selles osaleda tulevikus. Seega kõikidest kaardistamisel osalenud koolidest 51% ei plaani tulevikus võistlusel osaleda.

Peamised mitteosalemise põhjused (joonis 21) olid need, et ei nähta osalemisel mõtet (34%) ja see, et ei saada toitlustajat nõusse võistlusel osalema (30%). Seda, et nende koolitoit pole võistlusel osalemiseks piisavalt hea, arvas 10% koolidest. Muude põhjuste all nimetati veel seda, et võistlus tähendab suuri investeeringuid, palju paberitööd ja ajakulu. Põhjuseks toodi ka termostoidu kasutamist ja seda, et koolis on liiga palju sööjaid ning et kooli on liiga väike. Üks kool, kes oli korra konkursi juba võitnud, ei plaaninud seetõttu selles uuesti osaleda.

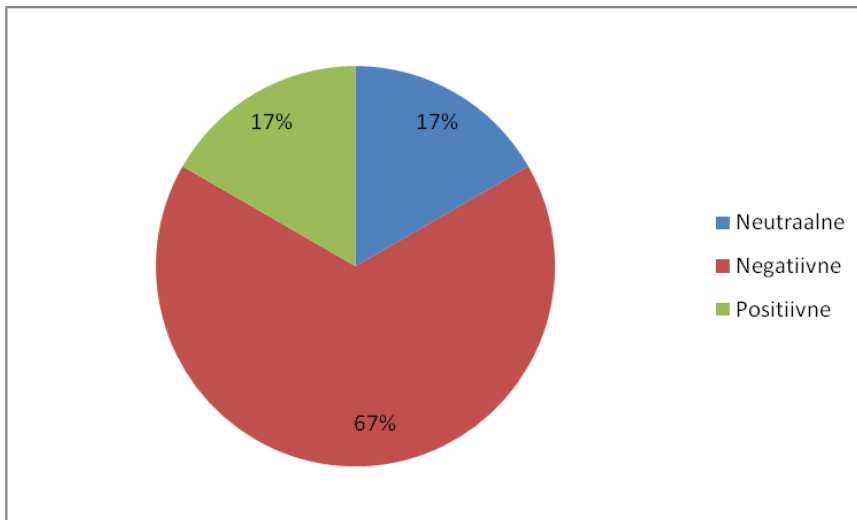
Joonis 21. Konkursil „Parim koolisöökla“ mitteosalemise põhjuste protsentuaalne jaotus

Selleks, et rohkem koole kaaluks „Parima koolisöökla“ konkursil osalemist, võiks vastanud koolidirektorite arvates võistlus toimuda erinevates kategooriates, et tagada võrdsetel alustel osalemine, kuna koolid on erinevad nii korrasoleku, söökla sisutuse kui ka õpilaste arvu osas. Samuti võiks osalemine nende arvates olla vähem aja- ja rahakulukas ning auhind võiks olla motiveerivam, näiteks palgalisana.

2.4 Koolitoitlustamise hinnang meedias

Kokku leiti ja analüüsiti 24 artiklit, mille sisu lühikokkuvõttes on esitatud lisas 2.

Koolitoidu meediakajastus oli eelkõige negatiivne, 2/3 artiklitest leiti koolitoitlustamises ja/või laste toitumisharjumustes negatiivseid jooni ja puudujääke. Ülejäänud artiklid jagunesid positiivsete ja neutraalsete vaadete järgi pooleks (joonis 22).

Joonis 22. Koolitoidu kajastus meedias

Eesti Päevalehes kirjutatud artikkel väidab, et koolitoitlustamise tase varieerub kooliti [65]. Koolilõuna tavapärase hind on 1,15 eurot ning 1,39 eurot on kallima hinnaklassi koolilõuna hind, sellest 0,78 eurot tasub riik [66]. Paljude koolide jaoks on raske toime tulla madala riigipoolse toetusega ja alati ei aita puudujääke korvata ka omavalitsus [58, 60, 63]. Samas on märgitud, et Eesti on üks väheseid riike Euroopas, kus koolitoitlustus nii suurel määral riigi poolt on kinni makstud [57].

Nii toidutoorme kui ka kommunaalkulude pidev tõus tingib vajaduse küsida rohkem raha lapsevanematelt või kasutada ühekülgsemat ja madalama kvaliteediga tooret [54, 60, 71]. Antud probleemi lahendusena oli artiklites välja toodud koolidepoolne hoolikas planeerimine, lepingud tarnijatega ja toorme hulgi kokkuost [54, 55, 57, 58].

Riigile heidetakse ette, et ta ei ole piisavalt palju teinud selleks, et tagada koolilastele mitmekülgne ja tervislik koolilõuna. Seadus reguleerib küll kalorite hulka ja kui tihti milliseid toiduaineid pakkuda tohib, kuid jälgib eelkõige toiduohutuse tagamist ja dokumentatsiooni korrasolekut [62]. Artiklites väidetakse, et paljud koolid täidavad nõutud kaloritehulga nõ tühjade kaloritega [62, 69].

Paljudes artiklites tõdetakse, et laste peamine toitumisharjumus on süüa makarone ja viinereid ning seda harjumust on raske muuta, kuna see on lastele kaasa antud kodunt [52, 59, 64, 66]. Paljud lapsevanemad on kiire elutempo juures läinud kergema vastupanu teed ostes poest valmis- ja lihtsalt valmistatavaid toite [64]. Ka lapsevanemad arvavad, et lapsed saavad koolis tervislikumalt süüa kui kodus. Lapsevanematel on tervislike valikute tegemine raskem kui vanasti, kuna valik on nii suur. Pärnu haigla lasteosakonna juhataja Reet Aas: "Terved põlvkonnad on lihtsa toidu peal üles kasvanud. Praegu on võimalusi rohkem, aga ei osata valikuid teha." [51]. Samas erinevatest intervjuudest koolidirektorite ja koolisöökla personaliga selgub, et koolilaste silmis on köögiviljad tõusuteel ja eelkõige vanema kooliastme lapsed eelistavad sooja koolilõunat vahepalale puhvetist [59, 68]. Gümnaasistid arvavad, et koolilõuna kujundab paremaid toitumisharjumusi [53].

Koolilõuna jätavad söömata ~7% õpilastest ning võimalike põhjustena on välja toodud laste kasvatamatus ja liiga leebe kord koolides [52, 61]. Artiklites on jõutud ka järeltulele, et koolilõuna populaarsuse tagab toidu hea maitse, mis sõltub eelkõige oskuslikust kokast. Hea kokk oskab teha maitsva, mitmekülgse, samas tervisliku roa olemasolevatest vahenditest [55, 67, 69]. Viimastel aastatel on koolidesse lisandumas järjest enam noori kokkasid, kellel on initsiatiiv ja värsked oskused väikse raha eest valmistada mitmekülgne ja maitsev koolilõuna [55]. Selgub, et osades koolides on koolilõuna valmistamise initsiatiivi võtnud eraisikud, näiteks lapsevanemad, kelle tegutsemine on tõestanud, et lastele meeldiva toidu valmistamine on võimalik ka mittepakkudes makarone või friikartuleid. Tuleb kasutada fantaasiat, omada tahet ja kulutada aega, mis pole sadadele lastele süüa valmistades alati võimalik [70].

Raplamaal läbiviidud koolisööklate ülevaade on näidanud, et kuigi seadmed ja inventar on leidnud viimase aastakümnega vajalikud täiendused, ei ole koolimenüü vastavalt toidupüramiidile piisavalt tasakaalukas ja ei pakuta mitmekülgseid roogasid [49].

Artiklites leitakse ka, et koolitoitlustamisel on väga tähtis roll, sest osade, eelkõige vaesematest perekondadest pärit õpilaste, jaoks on koolilõuna ainus soe toit päevas [50]. 2012. aasta alguseks oli vaesuses elavate laste arv Eestis tõusnud hinnanguliselt 45 tuhandeni, mis tähendab, et iga viies laps vajab hädasti tasuta koolilõunat [72]. Umbes 50% kooliõpilastest ei söö peale koolipäeva sooja toitu [49].

Vaatamata artiklite valdavalt negatiivsetele käsitlusele koolitoidust, on siiski märgitud, et tervislik eluviis ja toitumine aitavad kaasa parematele õpitulemustele ning aitavad ennetada ülekaalulist, mis on tõusvaks probleemiks ka Eestis [51, 56].

3. Järeldused

- küsitluses osales 215 kooli, mis on 39% kõikidest koolidest õppeaastal 2010/2011;
- kõige enam vastas küsitlusele põhikool (47% kogu vastanud koolidest), maakondlik osavõtt küsitlusest oli suurim Saaremaa koolide direktorite seas (62% koolidest) ning kõige väiksem Võrumaal (23%);
- 2010/2011 õppeaastal piisas riigipoolsest toetusest (0,78 eurot) toidutoorme kulude katteks ligi 70%-le küsitluses osalenud koolidele;
- riigipoolne toetus oli peaaegu kõikidele koolidirektoritele oluline, vaid 2% pidas seda pigem mitte oluliseks;
- KOV toetas rohkem I-III kooliastme õpilaste toitlustamist ning lapsevanemad gümnaasiumiõpilaste toitlustamist;
- põhikooli õpilaste koolilõunale pidid lapsevanemad juurde maksma 11% koolides;
- toidu valmistamine toimus peamiselt sööklas kohapeal (92%), osades koolides (6%) toodi toit kooli termoses;
- toitlustamist korraldasid 65% koolides kooli poolt palgatud kokad ning 29% koolides viis toitlustamist läbi toitlustusfirma;
- peaaegu kõikides koolides (99%) toimus toitlustamine tavalistel vahetundidel ning söögivahetunni pikkus oli enamjaolt 20 minutit (65% koolides);
- toitlustamismeetoditest oli levinuim toidu serveerimine kausside-pottidega laual (49%), samuti kokkade poolne letist serveerimine vastavalt õpilase soovile (19%) ja toidu võtmine õpilaste poolt iseteenindusletist (11%);
- toiduportsjonid olid 60% koolidest kõikidele õpilastele ühesuurused;
- toitlustamisel arvestati laste erivajadustega nagu diabeet ja allergia 73% koolides;
- enamik direktoreid (82%) said ja rääkisid toitlustamisele palju kaasa;
- kooliõde rääkis menüüde koostamisel kaasa alla pooltes (41%) koolides;
- koolikultuuri mõju olulisust koolitoitlustamisele hindas vähemalt palliga seitse 98% direktoreid, kuid koolikultuuri positiivse mõjuga oli väga rahul (10 palli) vaid 24%

- direktoreid, samas 90% direktoritest hindas koolikultuuri positiivset mõju vähemalt hindegas seitsme;
- kaheks suuremaks probleemiks õpilaste toitlustamisel pidasid direktorid ebapiisavat raha õpilaste toitlustamiseks (50%) ning seda, et õpilaste toitumisharjumused ei kattu koolilõunaks pakutuga (30%);
 - enamikes koolides (92%) viidi regulaarselt või aeg-ajalt läbi koolitoitlustamise rahulolu küsitlusi, tavaliselt oli läbiviijaks kooli juhtkond (62%);
 - hommikusööki pakuti protsentuaalselt kõige rohkem Viljandimaa koolides (60%) ja kõige vähem Saaremaa koolides (5%);
 - pikapäevarühm oli olemas 85% koolides, millest omakorda 79%-il oli täiendava koolieine võimalus;
 - puhvet oli olemas kolmandikus koolides (30%), nendest veidi üle pooltes (51%) oli sooja toidu võimalus;
 - Tervise Arengu Instituudi poolt korraldatavast „Parima koolisöökla“ konkursist olid teadlikud peaaegu kõikide koolide direktorid (98%), kuid võistlusel oselenud koole oli neljandik vastanuist (24%);
 - pooled vastanud koolidest (51%) ei plaani tulevikus „Parima koolisöökla“ konkursist osa võtta;
 - peamiseid konkursil mitteosalemise põhjused olid, et ei nähta osalemisel mõtet (34%) ja ei saada toitlustajat nõusse võistlusel osalema (30%);
 - meedias ajavahemikul märts 2010 kuni märts 2012 ilmunud artiklite (24 artiklit) ülevaatest selgust, et koolitoitlustamist kajastavad artiklitest olid 66% negatiivsed, 17% positiivsed ja 17% neutraalsed;
 - artiklites oli negatiivsena välja toodud koolilõuna vähest rahastamist, toorainete kõrgeid hindu, koolimenüüde puudulikkust ja laste valesid toitumisharjumusi.

4. Soovitused

Soovitused riigipoolseteks abinõudeks koolitoitlustamise ja õpilaste üldiste toitumisharjumuste parandamiseks:

- esmajärjekorras kõikidele vähem kindlustatud perede lastele tasuta koolilõuna tagamine ning seejärel tasuta koolitoitlustamise tagamine kõikide vanuseastmete kõikidele õpilastele;
- vajaliku toetuse määra suuruse analüüsimine vastavalt toidutoorme hindadele ja vajadusel riigipoolse toetuse tõstmine;
- peale Tervise Arengu Instituudi poolt läbi viidava koolitoidu uuringut Sotsiaalministimääruse nr 8 „Tervisekaitseabimeetmed tootlustamiseks koolieelses lasteasutuses ja koolis“ soovituste ülevaatamine ning vajadusel nende muutmine ja täiendamine;
- erinevate kooliastmete tasemele vastavate toitumistemadel õpetlike loengute väljatöötamine;
- koolipuuviljakava laiendamine gümnaasiumiastmele.

Soovitused koolidele:

- koolisiseste koolitoitlustamise rahuloluküsitlustesse laste maitse-eelistusi puudutavate küsimuste kaasamine ja tulemuste analüüsimine;
- koolimenüüde kohandamine võimaluse piires vastavalt laste maitseelistustega;
- iseteenindava toitlustamisemeetodi eelistamine ja rohkem kasutusele võtmine;
- koolitundides toitumise temaatika põhjalikum käsitlemine.

Kuna käesoleva töö koolitoitlustamise ülevaade põhineb koolidirektorite arvamustel ja meediakajastustel, siis koolitoidust parema ülevaate saamiseks tuleb teha põhjalikum koolitoiduuring - lisaks kooli juhtkonnale tuleks kaasata ka õpilasi ning toitlustajaid.

Õpilastelt tuleks selgitada välja:

- kui paljud õpilased koolilõunat saavad, paljud nendest selle ära söövad ja kui tihti;
- kas õpilased saavad koolipäeva jooksul piisavalt süüa;

- kas söögivahetund on piisava pikkusega ja neile sobival ajal;
- millised on õpilaste lemmiktoidud;
- koolilõuna allesjätmise põhjuseid;
- koolilõuna alternatiivid;
- kui tihti ostetakse vahepalasid puhvetist ja/või poest;
- õpilaste kodused toitumis- ja hommikusöögi söömise harjumused;
- puu- ja köögiviljade tegelik tarbimine.

Küsimused toitlustajale:

- milline on koolilõuna serveerimisviis, kuidas toitlustaja sellega rahul on ning mida ta muudaks;
- kas toitlustaja on rahul söögivahetunni aja ja pikkusega;
- kui tihti õpilased söövad koolilõunast ära vähemalt poole, kuidas erineb portsjonite suurus kooliastmeti ja kas portsjonite suurused on piisavad;
- kas ja miks jääb koolilastel kõht tühjaks;
- millised on õpilaste lemmiktoidud ja mis on peamised põhjused koolilõuna mittedöömiseks;
- kuidas on toitlustaja rahul enda kooli erinevate toitlustamisaspektidega;
- millised on toitlustaja arvates peamised kitsaskohad koolitoitlustamisel;
- küsimused menüü koostamise kohta, kes koostab, mida jälgitakse menüü koostamisel, kas arvestatakse laste maitseeelistustega;
- kui palju raha on ette nähtud toorainele ja kui suur see summa peaks tegelikult olema.

Kooli juhtkonnalt tuleks täiendavalt uurida:

- millised on koolilõuna mittedöömise või allesjätmise peamised põhjused;
- kas söögivahetunni aeg ja pikkus on sobiv;
- rahulolu erinevate kooli toitlustuse aspektidega ning peamised takistused koolitoitlustamise parandamiseks.

Esitatud ettepanekute põhjal on autor aidanud Tervise Arengu Instituudi koolitoidu uuringu jaoks koostada ankeedid kooli juhtkonnale ja toitlustajale, mis on toodud lisa 3.

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli anda ülevaade Eesti koolitoitlustamisest analüüsidest koolidirektorite arvamusel õppeaastal 2010/2011 ja meedias viimase kahe aasta jooksul ilmunud artikleid. Samuti aidata koostada küsitlusannekid Tervise Arengu Instituudi poolt läbiviidava koolitoidu uuringu jaoks.

Lapsepõlves tekkinud toitumisharjumused jäävad inimest saatma kogu elu. Just lapsena on oluline juurutada õigeid söömisharjumusi ja seda peab soosima last ümbritsev keskkond, kaasa arvatud kool.

Eestis on koolitoit tasuta olnud algkooliõpilastele kümme ja põhikooliõpilastele kuus aastat. Riigipoolne koolilõuna toetus, mis praegusel hetkel on 0,78 eurot päevas, peaks täielikult kuluma ainult tooraine peale. Vajalik lisaraha saadakse kas valdade, linnade (KOV) eelarvest või lapsevanematelt. Käesolevast uuringust selgus, poolte koolidirektorite arvates on rahapuudus üks suurimaid probleeme koolitoitlustamises. Pidev toidutoorme hinnatõus tingib vajaduse kasutada ühekülgsemat ja madalama kvaliteediga tooret. Kuni riik ei saa toetusemäära suurendada, tuleb koolidel hakkama saada läbi hoolika planeerimise, lepingute koostamise tarnijatega ja toorme hulgi kokkuostmisega. Uuringust selgus, et enamik põhikoolide õpilaste lapsevanemad ei pea koolilõunale juurde maksma, eelkõige tuleb juurde maksta gümnaasiumiõpilaste koolilõunale, mis tingib selle, et mitmed gümnaasiumiõpilased jätavad koolitoidu ostmata ja söömata.

Kuid ka paljud õpilased, kellele tasuta koolilõuna tagatud on, jätavad selle söömata. Koolilõuna populaarsuse õpilaste seas tagab toidu hea maitse. Üks suurimaid probleeme koolitoitlustamises oli direktorite arvates ka see, et õpilaste toitumisharjumused ei kattu koolis pakutuga. Seetõttu tuleks analüüsida laste toidueelistusi ja koolimenüüde koostamisel neid võimaluse piires arvesse võtta.

Probleem on ka see, et riik ei ole piisavalt palju teinud selleks, et tagada koolilastele mitmekülgne ja tervislik koolilõuna. Kuigi seadus reguleerib energia hulka koolitoidus ja kui tihti milliseid toiduaineid pakkuda tohib, jälgitakse kontrollimisel eelkõige toiduohutuse tagamist ja dokumentatsiooni korrasolekut, mitte koolilõuna reaalset pakkumist ning seda, kas õpilased pakutuga ka rahul on, selle ära söövad ning nad ka kõhu täis saavad.

Eestis pakutav soe koolilõuna on kindlasti parem variant kui lõunaks võileiva söömine, mis on levinud näiteks Taanis ja Suurbritannias. Samas on Eestil veel arenguruumi koolitoitlustamise rahastamise osas - näiteks Rootsis ja Soomes on koolilõuna kõikidele õpilastele tasuta täies mahus.

Hommikusöök on päeva oluliseim toidukord, mis varustab last päeva alustamiseks vajaliku energiaga. Tähtis on lapsele tagada hommikusöök kodus, kuna kaardistamistulemuste kohaselt on hommikusöögi võimalus ainult viiendikus koolides.

Kolmandikus koolides oli puhvet ning sooja toidu võimalus oli nendest pooltel. Puhvetid asusid pigem suure õpilaste arvuga koolides ning puudusid üldse väiksemates maakondades.

Koolitoitlustamine on väga oluline, kuna see võib paljudele õpilastele olla ainsaks täisväärtuslikuks eineks päevas ning koolilõunal on ka oluline roll õpilaste üldiste toitumisharjumuste kujundamisel. Tervislik eluviis ja toitumine aitavad kaasa parematele õppetulemustele ning muu hulgas aitavad ennetada ülekaalulist, mis on tõusvaks probleemiks ka Eestis.

Koolitoitlustamise olukorra parandamiseks peab oma panuse andma riik, kuid koostööd peavad selles vallas tegema ka lapsevanemad ja kool.

Summary

This dissertation „Analysis of School Meals on the basis of Survey among School Directors and Media Review“ gives an overview of the current situation in Estonian school meals.

School meal has a very important role in forming childrens' adequate diet habits and supporting their versatile and fulfilling eating and therefor its quality needs to be analysed.

For the analysis survey among all 545 Estonian Schools in the academic year of 2010/2011 was conducted by internet based questionnaire. 215 schools participated. In addition media review was carried out in the period of march 2010 until march 2012.

Main negative aspects in Estonian school meals are low financial support from the government, insufficient school menus and poor diet habits among school children.

To improve the current situation with school meals more profound questioning needs to be conducted for which this paper also gives some recommendations.

It is important to have support from the government, but also the cooperation between schools and parents is necessary for achiving high quality school meals.

Kasutatud kirjanduse loetelu

1. Sirje Rattus. Gümnasistid näljas: Nõuame tasuta koolitoitu ka keskkooliõpilastele! Pealinn. 19.09.2010
2. [WWW] Algab koolitoidu uuring. Tervise Arengu Instituut, 13.02.2012
<http://www.tai.ee/instituut/pressile/uudised/1393-algab-koolitoidu-uuring> (vaadatud 05.03.2012)
3. Food and nutrition policy for schools. World Health Organization. Kopenhaagen, 2006. 58lk
4. Sirje Jaansoo, Tagli Pitsi. Menüüd ja retseptid lastele: Juhendmaterjal toitlustajale. Esimene osa. Folger Art. Tervise Arengu Instituut, 2008. 268lk.
5. Eesti Toiduravi Konsultantide Ühing. Koolipuhvet. Tallinna Haridusamet, Tallinn, 2007. 30lk.
6. Sirje Vaask. Tervisliku toitumise tegevuskava = Healthy nutrition action plan: Estonia. Eesti Toitumisteaduse Selts, Tallinn, 2002.
7. Sirje Vaask. Eestimaa laste toidust, tervisest ja keskkonnast. Tallinna Tehnikaülikooli toiduainete instituut. 7lk.
8. [WWW] Juhtkiri: Maitsev ja tervislik koolitoit. Virumaa Teataja, 2005.
<http://www.virumaateataja.ee/290805/esileht/15026021.php?&Y=2005&M=9>
(vaadatud 20.05.2012)
9. Tagli Pitsi, Madli Martverk. Kooliõpilaste toitumine Virumaa ja Tartumaa koolides 2007. aastal. Tervise Arengu Instituut, Tervisekaitseinspektsioon, Tartu Tervishoiu Kõrgkool. Tallinn, 2009. 157lk.
10. Galina Vuks. Inimese toitumiskäitumine. Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda, Tallinn, 2003. 187lk.
11. Julia Deikina, Ann Jõelet. Toitumis- ja toidusoovitused noortele. Tervise Arengu Instituut, Tallinn, 2009. 50lk.
12. Sirje Vaask, Tiiu Liibert, Mai Maser, Kaie Pappel, Tagli Pitsi, Marileid Saava, Eve Sooba, Tiiu Vihalemm, Inga Villa. Eesti toitumis- ja toidusoovitused. Tervise Arengu Instituut, Tallinn, 2006. 82lk.
13. Toidurasvad ja sinu tervis. Tervise Arengu Instituut, 2011. 20lk.
14. Liana Varava, Tagli Pitsi, Leili Oja . Tervis ja terviseteadlikkus läbi toitumis- ja liikumismängude. Tervise Arengu Instituut, 2010. 51lk.
15. Puu- ja köögiviljad ning sinu tervis. Tervise Arengu Instituut, 2011. 16lk.

16. Virve Lõbus. Koolilapse toit. Saaremaa Ühisgümnaasium, 2009.
17. Tervisliku toitumise põhimõtted. Tervise Arengu Instituut, 2011. 20lk.
18. Lipp. Toitumisharjumused 7. ja 12. klasside õpilastel aastatel 2000 ja 2006. Tallinna Tehnikaülikool: Toiduainete instituut, 2006. 81lk.
19. Caroline R. Mahoney, Holly A. Taylor, Robin B. Kanarek, Priscilla Samuel. Effect of breakfast composition on cognitive processes in elementary school children. *Physiology & Behavior*, 2005, nr 85, lk 635 – 645.
20. Katrin Aasvee. Anastassia Minossenko. Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring. Tervise Arengu Instituut, 2009/2010. 214 lk.
21. Vello Salupere. Toitumine ja haigused. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, 1995.
22. Koolidele puuvilja jagamise kava rakendamise riiklik strateegia 2010/2011. õppeaastaks ja 2011/2012. õppeaastaks. Põllumajandusministeerium, 2010. 13lk.
23. Eesti Vabariigi haridusseadus. Riigi Teataja, 1992.
24. [WWW] Toitlustamine lasteasutustes. Tervise Arengu Instituut, 2011.
<http://www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/toitumine/toitlustamine-lasteasutustes>
(vaadatud 14.02.2012)
25. Sotsiaalministri määrus nr 8. Tervisekaitsenõuded kooli päevakavale ja õppekorraldusele. Riigi Teataja, 2001.
26. Koolilõuna arvestuslik maksumus ühe õpilase kohta ning koolilõuna toetuse jaotamise kord kutseõppeasutuses. Riigi Teataja, 2012.
27. "2011. aasta riigieelarve seaduses" kohaliku omavalitsuse üksustele määratud tasandusfondi toetuse, muude toetuste ja hüvitiste jaotus ning jaotamise ulatus, tingimused ja kord. Riigi Teataja, 2011.
28. Eha Niinepuu. Koolipiim sillutab teed tervislikele eluviisidele. Põllumajandusministeerium Turuanalüüsi büroo, 2006. 2lk.
29. [WWW] Mis on Euroopa koolipiima programm?
http://ec.europa.eu/agriculture/drinkitup/the_school_milk_programme_et.htm
(vaadatud 15.02.2012)
30. Evelin Tiiter. Koolitoitlustamise osatähtsus õpilaste toitumisharjumuste kujundamisel. Tallinna Pedagoogikaülikooli tervisekasvatuse õppetool, Tallinn, 2002.
31. Koolidele puuvilja jagamise kava rakendamise riiklik strateegia 2009/2010. õppeaastaks. Põllumajandusministeerium, 2009. 12lk.
32. Laura Mallene. Koolipuuvilja hakkavad saama ka lasteaialapsed ja viiendad klassid. Postimees, 13.03.2012.

33. Kaia Jäppinen. Kool – tervislike eluviiside kujundaja. Tallinna Haridusamet, 2009. 24lk.
34. Tervilik koolipuhvet 2011. Tallinna Haridusamet, 2011. 1lk.
35. Tervilik koolipuhvet 2010. Tallinna Haridusamet, 2010. 1lk.
36. [WWW] Parima koolisöökla konkurss. Tervise Arengu Instituut, 27.10.2011.
<http://www.terviseinfo.ee/et/konkursid/parim-koolisookla> (vaadatud 16.02.2012)
37. Eno-Gerrit. Häädemeeste kool pääses parima koolisöökla konkursil finaali. Pärnu Postimees, 04.11.11.
38. Tarmo Õuema. Martna koolisöökla jõudis finaali. Lääne Elu, 6.11.2011.
39. [WWW] School Meal. Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/School_meal
(vaadatud 17.02.2012)
40. Merit Mikk, Sirli Pehme, Airi Vetemaa. Aktuaalset mahepõllumajanduses II osa: Mahetoit lasteasutustes. Põllumajandusministeerium, Tartu, 2010.
41. Ulla Hagman, Eva Callmer. Guidelines for school lunches – advice, tips and volume tables. Livsmedels Verket, Uppsala, 2004. 23lk.
42. Carola Strassner, Benjamin Noelting, Silke Reimann. School food provision in Germany. Copenhagen Institute of Technology, Denmark, 2009.
43. Nutrient-based standards. School Food Trust, 2011.
44. Food-based standards. School Food Trust, 2011.
45. [WWW] Nutrition and school lunches.
<http://www.direct.gov.uk/en/Parents/Schoolslearninganddevelopment/SchoolLife/DG4016089> (vaadatud 17.02.2012)
46. Nutritional Standards in UK schools..Parliamentary Office of Science and Technology, Postnote, 2009, nr 339.
47. Küllike Zukker. Jamie Oliveri koolilõunad panid lapsed paremini õppima. Postimees, 01.04.2010.
48. [WWW] Haridus ja Teadusministeeriumi statistilised andmed. Haridus- ja Teadusministeeriumi analüüsiosakond. Uuendatud 22.03.2011
<http://www.hm.ee/index.php?048055> (vaadatud 01.04.2012)
49. Anne Kersna. Rapla maakonna koolitoit 2010. Tervise Edendaja, 13.03.2010.
50. Anneli Aasmäe, Heli Raamets. Tasuta supiportsud lapsi ei päästa. Maaleht, 18.03.2010.
51. Anniki Leppik. Tervilik toit võitleb magusamaailmas oma eluõiguse eest. Pärnu Postimees, 27.03.2010.

52. Jüri Saar. Üle 600 õpilase jätab koolitoidu vahele. Tartu Postimees, 26.08.2010.
53. Sirje Rattus. Gümnaasistid näljas: Nõuame tasuta koolitoitu ka keskkooliõpilastele! Pealinn, 19.09.2010.
54. Kristi Leppik. Hinnatõus läks esialgu koolilõunast mööda. Postimees, 14.10.2010.
55. Marge Väikenurm. Koolisöökla tase sundis erandeid tegema. Valgamaalane, 02.11.2010.
56. Sirje Vaask. Kooliõde ulatab lapse tervise hoidmisel abikäe. Linnaleht, 18.11.2010.
57. Eha Laanepere. Koolilõuna: parim kõhutäis kasinates oludes. Õhtuleht, 20.11.2010.
58. Ülo Tikk. Hinnaralli koolisööklaid veel ei hammusta. Õpetajate Leht, 03.12.2010.
59. Ülo Tikk. Laste tasuta lõunad vs tervislik koolitoit. Õpetajate Leht, 12.08.2011.
60. Manuela Pihlap. Simson: hinnatõus vähendab koolilõuna suurust. Kesknädal, 30.08.2011.
61. Peep Pahv. Bardakk koolides. Postimees, 19.09.2011.
62. Heidit Kaio. Eesti koolitoit: palju kaloreid aga vähetervislik. Eesti Ekspress, 29.09.2011.
63. Kadri Ibrus. Lõuna koolis: ühed lapsed söövad suppi, teised praadi ja magustoitu. Eesti Päevaleht, 30.09.2011.
64. Dannar Leitmaa. Lapsed armastavad tervisliku toidu asemel viinereid ja makarone. Eesti Päevaleht, 05.10.2011
65. Cloe Jancis. Miks ma ei söö koolitoitu. Eesti Päevaleht, 06.10.2011.
66. Anneli Ammas. Tasuta koolitoit ei ole mitte alati tasuta. Postimees, 08.10.2011.
67. Tiina Kaukvere. Lapsed eelistavad viinereid salatile. Õhtuleht, 20.10.2011.
68. Heidit Kaio. Asjata lepime kehva koolitoiduga. Eesti Ekspress, 25.10.2011.
69. Ants Tammar. Koolitoit: tervislik toit on tasapisi õpilastele omasemaks saamas. Kohila Valla Infoleht, 28.10.2011.
70. Mirjam Nutov. Rosmal tehakse koolitoidu revolutsiooni. Maaleht, 11.11.2011.
71. Marge Väikenurm. Hinnatõus pitsitab Valga linna koolide toitlustajaid. Valgamaalane, 10.12.2011.
72. Tiina Vapper. Lapsed vajavad abi kohe. Õpetajate Leht, 23.03.2012.

Lisad

Lisa 1. Koolidirektorite küsitlus

I Taustandmed kooli kohta

1. Palun kirjutage oma kooli nimi
2. Kas teie kool on:
 - a. lasteaed ja põhikool
 - b. põhikool
 - c. põhikool ja gümnaasium
 - d. gümnaasium
 - e. muu, mis ...
3. Millises maakonnas teie kool asub?
- 4a. Kas teie kool asub linnas?
- 4b. Palun täpsustage linn
- 5a. Märkige palun õpilaste arv I kooliastmes
- 5b. Märkige palun õpilaste arv II kooliastmes
- 5c. Märkige palun õpilaste arv III kooliastmes
- 5d. Märkige palun õpilaste arv gümnaasiumiastmes

II Koolilõuna maksumus, puhvet

1. Koolilõuna maksumus

Riik toetab praegusel hetkel iga põhikooli õpilase lõunat 0,75 euroga päevas. Lisaks saadakse mõnes koolis koolitoidule kulutatavat raha valdade, linnade eelarvest või lapsevanematelt. Palun märkige, kas te saate lisatoetusi (sh lastevanemae poolt makstav summa) ja kui suur summa ühe sööja kohta päevas igas kooliastmes tuleb teie koolis riigipoolsele toetusele igast allikast keskmiselt lisaks.

a. I kooliaste

- 1) KOV toetus€
- 2) lapsevanemate poolt makstav raha€
- 3) muu, mis, kui palju€

b. II kooliaste

- 1) KOV toetus€
- 2) lapsevanemate poolt makstav raha €
- 3) muu, mis, kui palju€

Lisa 1, järg. Koolidirektorite küsitlus

c. III kooliaste

- 1) KOV toetus€
- 2) lapsevanemate poolt makstav raha €
- 3) muu, mis, kui palju€

d. Gümnaasiumiaste

- 1) KOV toetus€
- 2) lapsevanemate poolt makstav raha €
- 3) muu, mis, kui palju€

1. Hinnake palun 10-palli skaalal kui oluliseks peate riigipoolset toetust koolitoitlustamisele, kus 0 on üldse mitte oluline ning 10 on väga oluline.

2. Mitu gümnaasiumiastme õpilast keskmiselt kuus (nt viimase 3 kuu keskmisena) maksab toiduraha?

3. Palun kirjutage siia teie koolis **ainult toorainele kulutatav** (so puhtalt toidu valmistamiseks kulunud toiduainete maksumus ilma vee-elektri-üüri, kokkade palkade, kasumi jms) summa ühe õpilase kohta päevas.

- a. I kooliaste (1-3 klass)€
- b. II kooliaste (4-6 klass)€
- c. III kooliaste (7-9 klass)€
- d. Gümnaasiumiaste (10-12 klass)€

3b. Kui põhikooli õpilaste koolilõunale peavad vanemad juurde maksma, siis mis saab nendest õpilastest, kelle vanemad juurde ei maksa?

- a. saavad väiksemaid portsjone
- b. ei saa toitu kõikidel päevadel, täpsusta
- c. muu, mis ...
- d. lapsevanemad ei pea juurde maksma

4a. Kas teie koolis on puhvet?

- a. jah
- b. ei
- c. muu, mis ...

4b. Kas teie kooli puhvetis on ka sooja toidu ostmise võimalus?

5a. Kas järgite sortimendi kujundamisel mingeid soovitusi?

5b. Täpsustage, milliseid (kelle soovitusi, mis allikast)

Lisa 1, järg. Koolidirektorite küsitlus

III Toitlustamise põhimõtted

- 1a. Kuidas toimub toidu valmistamine teie koolis?
- valmistatakse koolis kohapeal sööklas
 - tuuakse kooli termoses
 - muu, mis
- 1b. Kuidas on toitlustamine teie kooli korraldatud?
- õpilased serveerivad endale iseteenindusletilt
 - kokad serveerivad letist vastavalt õpilase soovile
 - toit on serveeritud kaussidega laual
 - toit on serveeritud portsjoneeritult kaussidega laual
 - muu, mis...
- 1c. Kas kõikidele õpilastele (olenemata vanusest) on arvestatud ühesuurused portsjonid?
- 2a. Kelle poolt on teie koolis korraldatud õpilaste toitlustamine?
- kooli enda poolt palgatud kokad
 - firma, täpsustage nimetus ...
 - FIE
 - muu, mis ...
- 3a. Kas teie koolis toimub toitlustamine vahetundidel?
- 3b. Küsimused söögimise korraldamise kohta
- Mis kell algab teie koolis esimene koolitund?
 - Mis kell on teie koolis esimene söögivahetund (lõunasöök)?
 - Mis kell on teie koolis viimane söögivahetund (lõunasöök)?
 - Kui pikk on söögivahetund teie koolis (minutit)?
- 4a. Kas teie koolis on lisaks lõunasöögile ka hommikusöögi võimalus?
- 4b. Kuidas on hommikusöök korraldatud?
- saab osta puhvetis
 - ettetellimisega
 - muu, mis ...
- 4c. Mis on ühe hommikusöögi korra maksumus ühele sööjale? (summa €)
- 5a. Kas teie koolis on pikapäevarühm?
- 5b. Kas soovijad saavad pikapäevarühmas süüa (koolieine)?
- 5c. Mis on ühe koolieine maksumus pikapäevarühmas ühele sööjale? (summa, €)

Lisa 1, järg. Koolidirektorite küsitlus

5d. Kes finantseerib pikapäevarühma söögikorra maksumust?

- a. lapsevanem
- b. KOV
- c. muu, mis ...

6a. Kuidas hindate oma võimalusi kaasa rääkida teie kooli toitlustava söökla töös (nt toiduvalik vms)?

- a. saan palju, räägin
- b. saaksin palju, ei räägi
- c. saan veidi, räägin
- d. saaksin veidi, ei räägi
- e. ei saa, kuigi tahaksin
- f. ei saa, ei taha ka
- g. muu, mis ...

6b. Kas kooliõde räägib kaasa menüüde koostamisel?

7. Hinnake palun 10-palli skaalal, kui oluliseks peate koolikultuuri osa (sh koolisöökla, söögivahetunni aeg ja pikkus, juht- ja õpetajaskonna suhtumine söömisesse jms) õpilaste toitumisel, kus 0 on üldse mitte oluline ning 10 on väga oluline.

8. Hinnake palun 10-palli skaalal, kui rahul olete praegu oma koolis koolikultuuri positiivse toetusega õpilaste toitumisele, kus 0 on üldse mitte rahul ning 10 on väga rahul.

9a. Millised on suurimad probleemid teie koolis õpilaste toitlustamisel (valige välja 1-3 suurimat probleemi)

- a. ebapiisav raha õpilaste toitlustamiseks
- b. koolisöökla jätab soovida
- c. valed söögivahetunni ajad või pikkused
- d. vajakajäämised söökla poole peal (ruumid, seadmed, inventar)
- e. söökla töötajate palgad
- f. söökla töötajate puudulikud oskused (sh vähene koolitus) teha maitsvat toitu
- g. söökla töötajate puudulik motivatsioon teha maitsvat toitu
- h. toitlustava firma huvipuudus
- i. riigi või KOV huvipuudus
- j. koolipoolne huvipuudus
- k. õpilaste toitumisharjumused ei kattu koolilõunaks pakutuga
- l. muu, mis
- m. polegi probleeme, kõik on väga hästi
- n. ei ole selle teemaga kursis

9b. Kas toitlustamisel arvestatakse laste erivajadustega (diabeet, allergia jne)?

Lisa 1, järg. Koolidirektorite küsitlus

10a. Kas teostate oma koolis õpilaste küsitlemist või sisehindamist koolitoidu teemadel?

- a. jah, regulaarselt
- b. jah, oleme aeg-ajalt teinud
- c. ei, aga oleme kaalunud selle tegemist
- d. ei, kuna ei näe sellel mõtet
- e. muu, mis ...

10b. Kes seda teeb?

- a. kooli juhtkond
- b. kooli tervisenõukogu
- c. õpilased ise
- d. hoolekogu
- e. toitlustaja
- f. muu, mis ...

IV Konkurss „Parim koolisöökla“

1. Kas olete teadlikud Tervise Arengu Instituudi poolt korraldatavast „Parima koolisöökla“ konkursist?

- a. jah, oleme osalenud ja osaleme edaspidigi
- b. jah, oleme osalenud, kuid edaspidi ei plaani
- c. jah, kuid ei ole osalenud
- d. olen võistlusest teadlik, kuid ei oska öelda, kas meie kool on selles osalenud
- e. ei ole sellisest võistlusest kuulnudki

2. Kas sooviksite, et teie kooli söökla võtaks osa Tervise Arengu Instituudi poolt iga aasta korraldatavas „Parima koolisöökla“ võistluses?

3. Mis põhjustel te ei soovi võistlusel osaleda?

- a. ei näe osalemisel mõtet
- b. ei saa toitlustajat nõusse võistlusel osalema
- c. auhinnad ei motiveeri
- d. kardame avalikkuse tähelepanu
- e. koolisöökla/koolitoit meie koolis ei ole piisavalt heal
- f. muu, mis ...

4. Mis peaks võistluse osas muutuma, et kaaluksite selles osalemist?

Lisa 2. Meediakajastuse ülevaade

Nr	Allikas	Pealkiri	Kuupäev	Sisu lühikokkuvõte
1	Tervise Edendaja [49]	Rapla maakonna koolitoit 2010	13.03.10	Uuringud näitavad, et umbes 75% koolilastest toitub ebatervislikult, 25% lastest ei söö enne kooli ja 50% lapsi ei söö pärast kooli sooja toitu. Järelikult langeb koolitoidule väga vastutusrikas roll. Raplamaa koolikokkade teadmised ja oskused on järjepidevalt kasvanud, köögiinventar on saanud vajalikke täiendusi. Menüüd võiksid olla vastavalt mitmekülgsemad ja toidupüramiidi järgides tasakaalustatumad.
2	Maaleht [50]	Tasuta supiportsud lapsi ei päästa	18.03.10	Koolitoitlustamine on tähtis ka seetõttu, et lapsi, kes elavad vaesuspiiril või lausa süvavaesuses, arvatati 2010 aastal Eestis olevat ligi 30 000 ja kodus ei võimaldata neile igapäevast sooja toitu. Isegi ühepajatoit ja makaronisupp kaovad laudadelt.
3	Pärnu Postimees [51]	Tervislik toit võitleb magusamaailmas oma eluõiguse eest	27.03.10	Kahe arvukama ülekaaluliste hulgaga võitleva riigi, Suurbritannia ja USA kõrval võib Eesti laste toidulaud tervislikum olla, kuid ülekaalulisus on ka Eestis kasvav probleem. Suurem osa vanematest jälgib pidevalt lasteaias ja kooli menüüd ning peab seda tervislikuks, mitmekülgseks ja tasakaalustatuks ning lisaks arvavad lapsevanemad, et koolis ja lasteaias sööb laps tervislikumalt kui kodus.
4	Tartu Postimees [52]	Tartus jätab üle 600 õpilase koolitoidu vahele	26.08.10	~7% kooliõpilastest jätab koolitoidu söömata. Põhjused pole teada, kuid tõenäoliselt on peamiseks põhjuseks see, et õpilased pole harjunud koolis pakutava (tervisliku) toiduga.
5	Pealinn [53]	Gümnasistid näljas: Nõuame tasuta koolitoitu ka keskkooliõpilastele!	19.09.10	Koolilõuna kujundab noorte seas paremaid toitumisharjumusi. Õpilasesinduste liit on välja arvanud, et tasuta koolilõuna gümnaasiumiastmele läheks riigile maksuma 70 miljonit krooni aastas. Koolitoit peaks olema tasuta kõikidele õpilastele, et ei tekiks klassiühiskonda.

Lisa 2, järg. Meediakajastuse ülevaade

Nr	Allikas	Pealkiri	Kuupäev	Sisu lühikokkuvõte
6	Postimees [54]	Hinnatõus läks esialgu koolilõunast mööda	14.10.10	Kuigi toiduainete hinnad tõusevad pidevalt, pingutavad koolid selle nimel, et sama rahasummaga välja tulla ja mitte tõsta koolilõuna hinda õpilase jaoks. Keeruline on Sotsiaalministri määruse nr 8 järgi kehtestatud norme täita, näiteks kallist kala tuleb pakkuda vähemalt korra nädalas.
7	Valgamaalane [55]	Koolisöökla tase sundis erandeid tegema	02.11.10	„Parima koolisöökla“ konkurss on näidanud, et järjest enam on koolidesse peale tulemas noori kokkasid, kes proovivad uusi asju, lisades menüüsse uuenduslikke roogasid, näiteks peedi – porgandi kissell. Koolikokkade poolset pingutused valmistada etteantud väikse rahasumma eest õpilastele tervislikke roogasid on raske ja tänuväärne töö.
8	Linnaleht [56]	Kooliõde ulatab lapse tervise hoidmisel abikäe	18.11.10	Kooliõde peaks muuhulgas kontrollima, kas koolitoit on tervislik ja andma õpilastele nõu tervisliku toitumise osas. Tervislik eluviis aitab kaasa headele õppetulemustele.
9	Õhtuleht [57]	Koolilõuna: parim kõhutäis kasinates oludes	20.11.10	Koolitoidud on võimaluste piires mitmekülgsed, kuid maitse poolest keskpärased. Eestis on võrreldes mitmete teiste Euroopa ja maailmariikidega soe toit suurimal määral tasustatud riigi poolt. Osade õpilaste jaoks on portsjonid liiga väikesed, nende puhul on eriti oluline puhveti valik.
10	Õpetajate Leht [58]	Hinnaralli koolisööklaid veel ei hammusta	03.12.10	Riigi poolt eraldatav raha kooli toidule on liiga napp, kuid õigesti planeerides ja hulgi ostes saab hakkama. Kõrge hinna tõttu ei saa tihti pakkuda tomatit ja kurki, kuid muu toorsalati prae kõrvale saab teha.

Lisa 2, järg. Meediakajastuse ülevaade

Nr	Allikas	Pealkiri	Kuupäev	Sisu lühikokkuvõte
11	Õpetajate Leht [59]	Laste tasuta lõunad vs tervislik koolitoit	12.08.11	0,78 euro eest on võimalik pakkuda mitmekesisist ja tervislikku koolitoitu. Kuigi laste lemmiktoit on makaronid, süüakse meelsasti ka köögivilju ja suppe. Õpilased, kes lähevad peale tunde trenni või huvialaringi vajavad lisatoitu puhvetist. Tasuta saadud toitu hinnatakse vähem.
12	Kesknädal [60]	Simson: hinnatõus vähendab koolilõuna suurust	30.08.11	Toiduainete hinnad tõusevad aastas ~10%, kuid koolitoetuste suurus on tõusnud 4%. Riigi toetus koolilõunale peaks olema 1 eurot õpilase kohta päevas 1-12 klassi õpilasele.
13	Postimees [61]	Bardakk koolides	19.09.11	Koolides valitseb korralagedus, lapsed teevad, mis tahavad, ka söövad, mis tahavad. Seetõttu jääb paljudel ka soe toit söömata.
14	Eesti Ekspress [62]	Eesti koolitoit: palju kaloreid aga vähetervislik	29.09.11	Lastele pakutav toit on ühekülgne, mitte eriti tervislik, jälgitakse eelkõige kaloraazi. Laste maitse on konservatiivne, kuid ise ja hästi tehtud tervislikku toitu lapsed sööksid.
15	Eesti Päevaleht [63]	Lõuna koolis: ühed lapsed söövad suppi, teised praadi ja magustoitu	30.09.11	Kuna Keila linna omavalitsus ei toeta enam laste koolitoitlustamist, saavad praadi süüa ainult need lapsed, kelle vanemad on söögiraha maksnud.
16	Eesti Päevaleht [64]	Lapsed armastavad tervisliku toidu asemel viinereid ja makarone	05.10.11	Lapsevanemad on muutnud oma lapsed poest pidevalt valmistoitu ostes koolis pakutava suhtes umbusklikuks. Makaronid, viinerid ja kalapulgad on laste lemmiktoidud, kuna neid pakutakse ka kodus enim. Lasteaias saavad lapsed paljusid toite elus esimest korda.
17	Eesti Päevaleht [65]	Miks ma ei söö koolitoitu	06.10.11	Ühe abituriendi kriitiline arvamus oma kooli kehvast koolitoitlustamisest, nii sööklas kui ka puhvetis. Samas tõdetakse, et eelmistes käidud koolides pakutud toit oli korralik.

Lisa 2, järg. Meediakajastuse ülevaade

Nr	Allikas	Pealkiri	Kuupäev	Sisu lühikokkuvõte
18	Postimees [66]	Tasuta koolitoit ei ole mitte alati tasuta	08.10.11	Tavaline koolilõunale kuluv summa on 1,15€, millest 78 senti tasub riik. Ülejäänud tuleb kas linna/valla eelarvest või maksab vahe kinni lapsevanem. Tallinn, Pärnu ja Narva linn tasuvad põhikoolilaste koolilõuna täies ulatuses, samuti Rae vald. Viimsi vallas on üks kallemaid koolilõunaid, so 1,39€, täies ulatuses tasub vald selle ainult algkoolilastele.
19	Õhtuleht [67]	Lapsed eelistavad viinereid salatile	20.10.11	Isegi kui koolitoidu valikus on erinevad toorsalatid, jäävad koolilapse esimeseks eelistuseks makaronid. Juurviljasalatid jäävad tihti täiesti puutumata. Harjumus makarone süüa tuleb kodunt.
20	Eesti Ekspress [68]	Asjata lepime kehva koolitoiduga	25.10.11	Asjata lepitakse koolides keskpärase toiduga. Pakutava toidu kvaliteet sõltub 90% kokast. Oluline on ka koolisisene suhtlus.
21	Kohila Valla Infoleht [69]	Koolitoit: tervislik toit on tasapisi õpilastele omasemaks saamas	28.10.11	Seda, et koolitoit oleks kõigile meeltemööda, arvatavasti ei saavutata, kuna toitumisharjumused on erinevad. Mida vanema kooliastme õpilased, seda vähem ollakse koolitoidu suhtes kriitilised. Näiteks tasuta hommikupudru võimalust kasutavad Kohila koolis üle 100 õpilase.
22	Maaleht [70]	Rosmal tehakse koolitoidu revolutsiooni	11.11.11	Johannese kool ja lasteaed pakuvad ühtedena vähestest Eestis koolilastele mahetoitu. Toidud valmistavad kolm õde ja rõhku pannakse eelkõige toidu tervislikkusele, mitte ettenähtud kalorite hulgale. Enamjaolt saadakse vajalikud kalorid teistes koolides valge jahu ja suhkru näol.
23	Valgamaalane [71]	Hinnatõus pitsitab Valga linna koolide toitlustajaid	10.12.11	Järjest enam tõusvad toiduainete hinnad ja kommunaalkulud teevad mitmekülgse ja maitstva koolitoidu valmistamise raskeks. Toitlustajad on jäämas miinusesse.
24	Õpetajate Leht [72]	Lapsed vajavad abi kohe	23.03.12	Eestis elab 18,6% lastest allpool vaesuspiiri ehk iga viies laps. Kui lisada vaesusriskis elavad lapsed, puudutab vaesus rohkem kui 63 000 last. Abiks oleks võimalus ka suvel tasuta koolilõunat saada.

Lisa 3. Koostatud küsimustikud Tervise Arengu Instituudi koolitoidu uuringu tarbeks

Lisa 3.1 Küsimustik kooli juhtkonna esindajale

KOOLITOIDU ANKEET Kooli juhtkonna esindajale

HEA VASTAJA!

Palume Teil vastata järgmistele küsimustele. See ei ole test, siin ei ole õigeid ega valesid vastuseid. Palun tehke rist Teie jaoks kõige sobivama vastuse ees olevasse lahtrisse või kirjutage vastus tühjaks jäetud kohale, kui pole öeldud teisiti. Vastamisel jälgige palun tähelepanelikult küsimuste juures olevaid juhiseid. Kui tahate vastust muuta, tehke uue valiku juurde rist ning kirjutage juurde "õige".

1. Mis on Teie amet?

- kooli direktor
- õppealajuhataja, täpsustage kooliaste
- muu, palun täpsustage

2. Mitu aastat olete töötanud selles ametis kõne all olevas koolis?

3. Mis on Teie arvates peamised põhjused, miks osad õpilased ei käi koolilõunat söömas või jätavad toitu alles? Valige 3 peamist varianti!

- koolitoit ei maitse õpilastele
- koolitoit on tihti jahtunud
- koolisöökla on kole või külm
- köögipersonal on ebasõbralik
- söögivahetund on liiga vara
- söögivahetund on liiga hilja
- söögivahetund on liiga lühike
- õpilased on dieedil
- õpilastel ei ole söögivahetunnil kõht tühi
- koolis pakutakse hoopis teistsugust toitu, kui kodus on harjutud sööma
- kui sõbrad ei söö, siis paljud jätavad nende eeskujul toidu söömata
- koolilõuna söömine pole popp
- muu, mis

4. Kas õpetajatele jm kooli personalile pakutav toit on sama, mida saavad õpilased?

- jah
- ei, täpsustage, millised on erinevused

5. Kas õpetajatele jm kooli personalile pakutavad portsjonid on sama suured kui õpilastel?

- jah
- ei, täpsustage, millised on erinevused

Lisa 3.1, järg. Küsimustik kooli juhtkonna esindajale

6. Kas söögivahetunnid on kõne all olevas koolis Teie arvates:

Palun tehke igas reas sobivatesse lahtritesse ristikesed nii aja kui kestvuse osas!

	Söögivahetunni toimumise aeg			Söögivahetunni kestvus			Koolis ei ole seda kooliastet
	liiga vara	õigel ajal	liiga hilja	liiga lühike	paraja pikkusega	liiga pikk	
1-3.klass							
4-6.klass							
7-9.klass							
10-12.klass							

7. Milline on Teie enda rahulolu kooli juhtkonna esindajanakõne all oleva kooli toitlustuse eri aspektidega?

Tehke igale reale sobivasse lahtrisse rist

		Väga rahul	Enam-vähem rahul	Mitte eriti rahul. <u>Kirjutage tabeli alla, mis Teid häirib.</u>	Üldse ei ole rahul. <u>Kirjutage tabeli alla, mis Teid häirib.</u>	Ei oska vastata
1	Söögisaali välimus					
2	Söögisaali mööbel (puhtus, paras suurus)					
3	Õpilaste toidukultuur (käitumine)					
4	Menüü mitmekesisus (toidud vahelduvad, huvitavad toidud)					
5	Toitude maitse					
6	Toitude temperatuur					
7	Toitude puhtus (toidu hügieen)					
8	Toitude välimus					
9	Toitlustamise viis Teie koolis (nt iseteeninduslett, pottidest-kaussidest laual, portsjonitena laual)					
1	Toidu kättesaamise kiirus ja lihtsus					
0	(nt trügimine, järjekorrad)					
1	Köögipersonali kutseoskused ja					
1	isikuomadused					

Kirjutage siia, mis Teid häirib

.....

7a. Kui oluliseks peate üldiselt koolikultuuri osa (sh koolisöökla, söögivahetunni aeg ja pikkus, juht- ja õpetajaskonna suhtumine söömisesse jms) õpilaste toitumisel?

- väga oluline
- pigem oluline
- pigem ebaoluline
- täiesti ebaoluline

Lisa 3.1, järg. Küsimustik kooli juhtkonna esindajale

7b. Kui rahul olete praegu oma koolis koolikultuuri (sh koolisöökla, söögivahetunni aeg ja pikkus, juht- ja õpetajaskonna suhtumine söömisesse jms) positiivse mõjuga õpilaste toitumisele?

- väga rahul
- enam-vähem rahul
- mitte eriti rahul
- üldse ei ole rahul. Palun täpsustage, miks Te ei ole rahul

8. Hinnake koostööd ning üksteise arvamuste-ettepanekutega arvestamist kooli söökla personali ja/võitlustava firma ning kooli juhtkonna vahel.

Valige 1 vastuse variant!

- koostöö kõigi osapoolte vahel on väga hea
- koostöö on üldiselthea, kuid esineb väiksemaid probleeme
- toitlustusfirma/söökla ei suuda vastata koolipoolsetele nõudmistele
- koostöö kõigi osapoolte vahel on väga komplitseeritud

9. Kas kõne all oleva kooli kooliõde räägib kaasa menüüde koostamisel?

- jah
- ei, palun põhjendage

10. Kuidas hindate kooli juhtkonna võimalusi kaasa rääkida Teie kooli toitlustava söökla töös (nt toiduvalik, menüü vms)?

Valige 1 vastuse variant!

- meie esitatud ettepanekuid arvestatakse
- meie esitatud ettepanekuid arvestatakse osaliselt
- meie esitatud ettepanekutega ei arvestata
- meie käest ettepanekuid ei küsita
- saaksime oma ettepanekuid esitada, kuid pole seda võimalust kasutanud
- ei pea võimalikuks kaasa rääkida piisava kompetentsi puudumise tõttu
- muu, mis

11. Kui oluliseks peate riigipoolset toetust koolilõunale (hetkel 0,78 eurot iga põhikooli õpilase kohta)?

- väga oluline
- pigem oluline
- pigem ebaoluline
- täiesti ebaoluline

Lisa 3.1, järg. Küsimustik kooli juhtkonna esindajale

11. Mis on Teie arvates peamiseks takistusteks kõne all olevas koolis toitlustamise ja koolilõuna paremaks muutmise teel?

Valige kuni 3 suurimat takistust!

- polegi takistusi, toitlustamine sujub hästi
- toitlustusfirma võimaluste puudus vajalike arengute suhtes
- toitlustusfirma juhtkonnahuvipuudus vajalike arengute suhtes
- kooli võimaluste puudus vajalike arengute suhtes
- riigi või KOV vähene huvi vajalike arengute suhtes
- söökla/toitlustusfirma töötajate huvipuudus vajalike arengute suhtes
- söökla/toitlustusfirma töötajate vähene koolitus
- söökla/toitlustusfirma töötajate madalad palgad
- söökla/toitlustusfirma kvalifitseeritud kaadri vähesus
- halvad söökla keskkonnatingimused (ruumid, seadmed, inventar)
- puudulikud rahalised vahendid (investeeringud) söökla töö ja toitlustamise parandamiseks
- toorainele kulutatava raha vähesus
- tooraine kehv kvaliteet
- õpilaste toitumisharjumused ei kattu koolilõunaks pakutuga
- muu, mis

13. Kas kõne all olevas koolis on õpilastel lisaks lõunasöögile ka hommikusöögi söömise võimalus?

Palun tehke igasse tulpa üks ristike.

	1-3.klass	4-6.klass	7-9.klass	10-12.klass
Jah, õpilastele tasuta				
Jah, õpilased saavad selle ette tellida, olles eelnevalt selle eest maksnud				
Jah, õpilased saavad seda soovi korral osta				
Ei, selline võimalus puudub				
Koolis puudub antud kooliaste				

Aitäh vastamast!

Lisa 3.2 Küsimustik toitlustajale või söökla esindajale

KOOLITOIDU ANKEET Toitlustaja või söökla esindajale (vajadusel kaasata kokk ja/või menüü koostaja)

HEA VASTAJA!

Palume Teil vastata järgmistele küsimustele. See ei ole test, siin ei ole õigeid ega valesid vastuseid. Palun tehke rist Teie jaoks kõige sobivama vastuse ees olevasse lahtrisse või kirjutage vastus tühjaks jäetud kohale, kui pole öeldud teisiti. Vastamisel jälgige palun tähelepanelikult küsimuste juures olevaid juhiseid. Kui tahate vastust muuta, tehke uue valiku juurde rist ning kirjutage juurde "õige".

1. Mis on Teie amet?

- toitlustusfirma juht
- söökla juhataja
- kokk
- menüüde koostaja

- muu, mis

2. Mitu aastat olete töötanud selles ametis?

3. Mitu aastat olete olnud seotud kõne all oleva kooli toitlustamisega?

4. Kui suur on söökla personal kõne all olevas koolis (sh Teie ise, kui töötate selles koolisööklas) inimest.

4a. Täpsustage ametinimetused ja vastaval ametikohal olevate inimeste arv:

Täiendage nimekirja vastavalt vajadusele!

	Ametinimetus	Töötajate arv sellel ametikohal
1	söökla juhataja	
2	peakokk	
3	abikokk	
4	menüü koostaja	
5	abitööline (s.h. nõudepesija)	
6		
7		
8		

5. Kuidas toimub kõne all oleva kooli toitlustamine?

- toit valmistatakse kõne all oleva kooli sööklas
- toit tuuakse kohale termoses

- muu, palun täpsustage

Lisa 3.2, järg. Küsimustik toitlustajale või söökla esindajale

6. Kuidas on korraldatud õpilastele toidu serveerimine kõne all olevas koolis? Kui eri vanusegruppides toimub toitlustamine erinevalt, siis märkige kõik kõne all olevas koolis esinevad serveerimise viisid ning taha täpsustage, milliste klasside kohta need kehtivad.

- iseteenindusletist
- letist, kuid portsjoni serveerib kokk vastavalt õpilaste soovidele
- toidud pottides-kaussides laual
- osad toidud pottides-kaussides laual, osad toidud valmisportsjonitena laual
- osad toidud iseteenindusletis, osad pottides-kaussides või valmisportsjonitena laual
- toidud valmisportsjonitena laual
- muu, palun täpsustage

7. Kuivõrd Teie, kui toitlustaja, olete rahul sellise serveerimise viisiga kõne all olevas koolis?

- väga rahul (**jätkake küsimusega 8**)
- enam-vähem rahul (**jätkake küsimusega 8**)
- mitte eriti rahul (**jätkake küsimusega 7a**)
- ei ole üldse rahul (**jätkake küsimusega 7a**)
- pole oluline, sest mind see teema ei puuduta (**jätkake küsimusega 8**)

7a. Kui Te ei ole rahul, siis mis võiks olla teisiti (nt millist serveerimise viisi eelistaksite)?

7b. Missugused on takistused serveerimisviisi muutmiseks?

8. Kui sageli sööb enamik vastava kooliastme õpilastest pakutud koolilõunast ära vähemalt poole? Kui Teie koolis seda kooliastet ei ole, märkige ristike viimasele reale.

Palun vastake igas tulbas ja pange rist Teile sobivasse kasti!

	1-3.klass (I aste)	4-6.klass (II aste)	7-9.klass (III aste)	10-12.klass (IV aste)
Iga päev				
3-4 korda nädalas				
1-2 korda nädalas				
Harvem kui kord nädalas				
Mitte kunagi				
Kõne all olevas koolis puudub see kooliaste				

Lisa 3.2, järg. Küsimustik toitlustajale või söökla esindajale

9. Millised on kõne all olevas koolis portsjonite erinevused kooliastmeti?

Kooliastmed on jaotatud nelja gruppi: 1.-3. klass on I aste, 4.-6. klass II aste, 7-9. klass III aste ja 10-12. klass IV aste.

- toitlustame ainult üht kooliastet, kõikidel õpilastel on ühesuurused portsjonid **(jätkake küsimusega 9b)**
- koolis on mitu kooliastet, kõikidel õpilastel on ühesuurused portsjonid **(jätkake küsimusega 9b)**
- koolis on mitu kooliastet, osade kooliastmete õpilased saavad teistest erineva suurusega portsjoni. Palun täpsustage, miks **(jätkake küsimusega 9a)**
- muu variant, milline

9a. Kui erinevatel kooliastmetel on erineva suurusega portsjonid, siis kuidas on organiseeritud rahastamine?

- vahe maksab kinni KOV
- vahe maksab kinni lapsevanem
- raha jaotatakse ära kõikide kooliastmete õpilaste vahel, keegi ei maksa midagi juurde
- muul moel, kuidas

9b. Kas pakutavad koolilõuna portsjonite suurused on Teie arvates laste jaoks piisavad (sh annavad vastava kooliastme soovitudele vastavalt energiat ja toitaineid)?

Palun tehke igasse tulpale üks ristike.

	1-3.klass	4-6.klass	7-9.klass	10-12.klass
Jah, kõikide jaoks on portsjoni suurused piisavad				
Ei, osade jaoks jäävad portsjonid liiga väikeseks				
Ei, paljude jaoks jäävad portsjonid liiga väikeseks				
Kõne all olevas koolis puudub see kooliaste				

9c. Kui õpilastel jääb koolilõunast kõht tühjaks, siis täpsustage võimalikud põhjused, miks see nii on:

Võib valida mitu varianti ning täpsustada taha kooliaste (I, II, III, IV)!

- õpilastel ei jää valdavalt koolilõunast kõht tühjaks. **Täpsustage kooliaste**
- portsjonid on liiga väikesed. **Täpsustage kooliaste**
- pakutav söök ei maitse õpilastele. **Täpsustage kooliaste**
- õpilased ei saa juurde tõsta. **Täpsustage kooliaste**
- õpilased ei ole harjunud sööma sellist toitu, mida koolis pakutakse. **Täpsustage kooliaste**
- muu, mis?

Lisa 3.2, järg. Küsimustik toitlustajale või söökla esindajale

10. Milliseid toite õpilased eelistavad? Pange ristike, kas nad söövad või ei söö neid toite. Kui õpilased ei söö neist ainult mõnda üksikut, siis täpsustage, mis toitu nad ei söö (nt ei söö vaid peedisuppi).

		Seda koolis ei pakutagi	Süüakse neist kõik enamasti ära	Jätakse palju alles	Järele jäetakse peamiselt mõnda konkreetset toitu. <u>Täpsustage, mida!</u>
1	Supid				
2	Kalatoidud (v.a kalapulgad)				
3	Kalapulgad				
4	Liha- ja hakklihatoidud				
5	Linnulihatoidud				
6	Viineri-, vorstid				
7	Toidud maksast, verivorstid				
8	Hamburger				
9	Pitsa				
10	Kastmed				
11	Toorsalatid köögiviljadest				
12	Road peedist/ga				
13	Teised köögiviljaroad				
14	Värsked köögiviljad				
15	Tatar				
16	Makaronid (nt pastad, lasanje)				
17	Riisitoidud (nt pilaff, risoto)				
18	Pudrud				
19	Kartul				
20	Kohupiimatoidud				
21	Munatoidud				
22	Kissellid				
23	Jogurt, kohuke, poe kohupiimakreem				
24	Muud magustoidud				
25	Värsked puuviljad				
26	Mahl, morss				
27	Piim				
28	Keefir				
29	Leib				
30	Sai				
31	Võileivad				
32	Saiakesed, koogid				
33	Muu, mis				

Lisa 3.2, järg. Küsimustik toitlustajale või söökla esindajale

11. Kas kallimast toorainest valmistatud ja/või rohkem tööd nõudvad toidud süüakse õpilaste poolt ära meelsamini? Täpsustage vastuseid, milliste toitude puhul see kindlasti kehtib, milliste osas mitte.

- ei, täpsusta
- jah, täpsusta

12. Mis on Teie arvates peamised põhjused, miks osad õpilased ei käi koolilõunat söömas või jätaivad toitu alles?

Valige 3 peamist varianti!

- koolitoit ei maitse õpilastele
- koolitoit on tihti jahtunud
- koolisöökla on kole või külm
- õpilastele ei meeldi köögipersonal
- söögivahetund on liiga vara
- söögivahetund on liiga hilja
- söögivahetund on liiga lühike
- õpilased on dieedil
- õpilastel ei ole söögivahetunnil kõht tühi
- koolis pakutakse hoopis teistsugust toitu, kui kodus on harjutud sööma
- kui sõbrad ei söö, siis paljud jätaivad nende eeskujul toidu söömata
- koolilõuna söömine pole popp

- muu, mis

13. Nimetage 1-10 toitu/jooki, mida õpilased kõne all olevas koolis pakutavatest toitudest ja jookidest söövad/joovad kõige parema meelega (ei pea olema meeldivuse järjekorras).

14. Kui koolis on gümnaasiumiaste, siis mitu gümnaasiumiastme õpilast keskmiselt kuus sööb koolilõunat (mitte arvestada söömist puhvetis)?õpilast

15. Kas õpetajatele jm kooli personalile koolilõunal pakutav toit on sama, mida saavad õpilased?

- jah
- ei, täpsustage, millised on erinevused

16. Kas õpetajatele jm kooli personalile koolilõunal pakutavad portsjonid on sama suured kui õpilastel?

- jah
- ei, täpsustage, millised on erinevused

Lisa 3.2, järg. Küsimustik toitlustajale või söökla esindajale

17. Kas söögivahetunnid on kõne all olevas koolis Teie arvates:

Palun tehke igas reas sobivatesse lahtritesse ristikesed nii aja kui kestvuse osas!

	Söögivahetunni toimumise aeg			Söögivahetunni kestvus			Koolis ei ole seda kooliastet
	liiga vara	õigel ajal	liiga hilja	liiga lühike	paraja pikkusega	liiga pikk	
1-3.klass							
4-6.klass							
7-9.klass							
10-12.klass							

18. Mis ajavahemikul on kõne all olevas koolis söögivahetunnid?

Kui erinevatel päevadel on söögivahetunnid eri aegadel, siis märkige kõik ajad tabelis toodud klasside kaupa.

	8.00-8.59	9.00-9.59	10.00-10.59	11.00-11.59	12.00-12.59	13.00-13.59	14.00-14.59	Peale 15.00	Koolis ei ole seda kooliastet
3. klass									
6. klass									
9. klass									
12. klass									

19. Kui pikk on kõne all olevas koolis söögivahetund?

20. Milline on Teie enda rahulolu toitlustajana kõne all oleva kooli toitlustuse eri aspektidega?

Tehke igale reale sobivasse lahtrisse rist

		Väga rahul	Enam-vähem rahul	Mitte eriti rahul. Kirjutage tabeli alla, mis Teid häirib.	Üldse ei ole rahul. Kirjutage tabeli alla, mis Teid häirib.	Ei oska vastata
1	Söögisaali välimus					
2	Söögisaali mööbel (puhtus, paras suurus)					
3	Õpilaste toidukultuur (käitumine)					
4	Menüü mitmekesisus (toidud vahelduvad, huvitavad toidud)					
5	Toitude maitse					
6	Toitude temperatuur					
7	Toitude puhtus/toidu hügieen					
8	Toitude välimus					
9	Toitlustamise viis Teie koolis (nt iseteeninduslett, pottidest-kaussidest laual, portsjonitena laual)					
10	Toidu kättesaamise kiirus ja lihtsus (nt trügimine, järjekorrad)					
11	Köögipersonali kutseoskused ja isikuomadused					

Kirjutage siia, mis Teid häirib

.....

Lisa 3.2, järg. Küsimustik toitlustajale või söökla esindajale

21. Kui oluliseks peate üldiselt koolikultuuri osa (sh koolisöökla, söögivahetunni aeg ja pikkus, juht- ja õpetajaskonna suhtumine söömisesse jms) õpilaste toitumisel?

- väga oluline
- pigem oluline
- pigem ebaoluline
- täiesti ebaoluline

22. Hinnake koostööd ning üksteise arvamuste-ettepanekutega arvestamist kooli söökla personali ja/võitotlustava firma ning kooli juhtkonna vahel.

Valige 1 vastusevariant!

- koostöö kõigi osapoolte vahel on väga hea
- koostöö on üldiselt hea, kuid esineb väiksemaid probleeme
- toitlustusfirma/söökla ei suuda vastata koolipoolsetele nõudmistele
- esinevad koolipoolsed põhjendamatud nõudmised
- koostöö kõigi osapoolte vahel on väga komplitseeritud

23. Mis on Teie arvates peamisteks takistusteks kõne all olevas koolis toitlustamise ja koolilõuna paremaks muutmise teel?

Võib valida kuni 3 suurimat takistust!

- polegi takistusi, toitlustamine sujub hästi
- toitlustusfirma võimaluste puudus vajalike arengute suhtes
- toitlustusfirma juhtkonna huvipuudus vajalike arengute suhtes
- kooli huvipuudus vajalike arengute suhtes
- riigi või KOV vähene huvi vajalike arengute suhtes
- töötajate huvipuudus vajalike arengute suhtes
- töötajate vähene koolitus
- töötajate madalad palgad
- kvalifitseeritud kaadri vähesus
- halvad söökla keskkonnatingimused (ruumid, seadmed, inventar)
- puudulikud rahalised vahendid (investeeringud) söökla töö ja toitlustamise parandamiseks
- toorainele kulutatava raha vähesus
- tooraine kehv kvaliteet
- õpilaste toitumisharjumused ei kattu koolilõunaks pakutuga
- muu, mis

24. Kas, milliste ametikohtade töötajatel ja millistel koolitusel oleks kõne all oleva kooli söökla personalil Teie arvates vaja oma teadmisi täiendada. Kui arvate, et koolitusi ei ole vaja, tehke ristike viimasesse lahtrisse ja jätkake küsimusega 26!

Koolitus	Millise ametikoha töötaja teadmised vajaksid selles osas täiendamist?
Toidu ohutus, hügieen	
Toiduvalmistamine	
Tervislik toitumine	
Menüüde koostamine	
Arvutikoolitus, arvutipõhine toidumenüü energia ja toitainete sisalduse arvutamine	
Muu, mis ...	
Mitte keegi ei vaja ühtegi koolitust, kõikide teadmised kõikidest asjadest niigi head (jätkake küsimusega 26)	

Lisa 3.2, järg. Küsimustik toitlustajale või söökla esindajale

25. Kes peaks Teie hinnangul koolituste toimumise vastu peamist huvi üles näitama ja neil osalemise eest hea seisma ja vastutama?

Valige 1 vastusevariant!

- toitlustav firma
- söökla juhataja
- söökla personal
- kooli juhtkond

- muu, kes

26. Kes koostab menüü?

Valige 1 vastusevariant!

- söökla juhataja (**jätkake küsimusega 28**)
- kokk (**jätkake küsimusega 28**)
- toitlustusfirma esindaja (**jätkake küsimusega 27**)
- kooli esindaja (**jätkake küsimusega 27**)
- meditsiinitöötaja (**jätkake küsimusega 27**)

- muu, kes

27. Kui menüü koostamine toimub väljaspool sööklat, siis kui suur on Teie võimalus selle koostamisel kaasa rääkida?

- menüü valmib koostöös
- saan anda omapoolseid soovitusi-nõuandeid
- mul ei ole võimalik kaasa rääkida

- muu, mis

28. Mida on kõne all oleva kooli menüü koostamisel jälgitud?

Järjestage 3 kõige olulisemat tegurit (1 – kõige olulisem jne).

...tervislikkuse ja mitmekesisuse põhimõte

...menüü energiasisalduse vastavus määrusele

...õpilaste toidueelistused

...soodsaim tooraine hind

...koolipoolsed nõudmised

...muu, mis

29. Kas kohandate menüüd vastavalt õpilaste soovidele (nt lisate menüüsse tihedamini õpilaste lemmiktoite)?

- jah, kohandan võimaluste piires
- ei, sest õpilaste toidueelistused on ebatervislikud
- ei, sest see pole võimalik (nt rahaliselt)

- muu, mis

Lisa 3.2, järg. Küsimustik toitlustajale või söökla esindajale

30. Kuidas on välja arvatud menüü energia ja toitainete sisaldus?

- käsitsi, kasutades energia ja toitainete sisalduse tabeleid
- arvutiprogrammiga. Täpsustage programm
- muul viisil, palun täpsustage

31. Milliseid pooltooteid ja valmistoite ning kui sageli kasutate? Vajadusel täiendage tabelit kõne all olevas koolis kasutatavate pooltoodete ja valmistoitudega.

		Ligikaudu mitmel korral kuus neid kasutatakse
1	Kooritud kartulid	
2	Kalapulgad, -burgerid, kotletid	
3	Pihvid, kotletid	
4	Viinerid, sardellid, grillvorstid	
5	Poe kohupiimakreem	
6	Kohukesed, poe puding	
7	Jäätis	
8	Saiakesed, pirukad, koogid	
9	Pannkoogid jt sarnased kulinaariatooted	
10	Külmutatud köögiviljad	
11	Muu, mis...	
12	Muu, mis...	

32. Kui sageli kasutate toitude valmistamiseks toorainet, mis pärineb kohalikest talunikelt, väiketootjatelt, väiketööstustest?

- alati (**jätkake küsimusega 35**)
- sageli (**jätkake küsimusega 33**)
- harva (**jätkake küsimusega 33**)
- väga harva või üldse mitte (**jätkake küsimusega 33**)

33. Kas sooviksite kohalikku toorainet rohkem kasutada?

- jah (**jätkake küsimusega 34**)
- ei, palun põhjendage (**jätkake küsimusega 35**)

34. Millised on peamised takistused, mis ei võimalda Teil kasutada toidu valmistamiseks kohalike talunike, väiketootjate või väiketööstuste tooteid?

Võib valida mitu vastusevarianti!

- need on kallimad (rahaliselt ei ole võimalik)
- ei tagata ühtlast kvaliteeti
- ei tagata piisavaid koguseid
- puudub info selliste tootjate kohta
- logistilised probleemid (ei tooda tooteid kohale)
- ebapiisav valik (pole saada vajalikke/huvipakkuvaid tooteid)
- ei ole huvitatud kohalike väiketootjate toodete kasutamisest (liiga keeruline, suurtootjatelt saab lihtsamalt)
- õigusaktide nõuded ei luba selliseid tooteid kasutada, **täpsustage palun, millised õigusaktid milliseid tooteid keelavad**

Lisa 3.2, järg. Küsimustik toitlustajale või söökla esindajale

35. Kui palju on kõne all olevas koolis võimalik kasutada raha toorainele (so ilma personali- ja kommunaalkuludeta, kuid arvestades kõiki finantseerimisallikaid sh riik, KOV jne) ja kui suur peaks see summa Teie hinnangul olema, et saaks valmistada mitmekesist ja nõuetele vastavat koolilõunat?

	Praegu ühe õpilase kohta toorainele kulutatav summa päevas (eurodes)	Võiks olla ühe õpilase kohta toorainele kulutatav summa päevas (eurodes)	Koolis puudub vastav kooliaste
1-3.klass			
4-6.klass			
7-9.klass			
10-12.klass			

36. Kui oluliseks peate riigipoolset toetust koolilõunale (hetkel 0,78 eurot iga põhikooli õpilase kohta)?

- väga oluline
- pigem oluline
- pigem ebaoluline
- täiesti ebaoluline

37. Mida Te muudaksite kõne all oleva kooli toitlustamise juures, kui teil oleks võimalik kasutada raha nii palju, kui soovite?

38. Kas Teie koolis on puhvet ?

- jah
- ei (Aitäh, Teie jaoks on küsitlus lõppenud!)

39. Kas koolipuhveti sortiment on Teie arvates õpilastele sobilik?

- jah, täiesti
- ei, sooviksmidagilisada. Täpsustage, mida?
- ei, sooviks midagi ära võtta. Täpsustage, mida?
- muu, mis

40. Kas kõne all oleva kooli puhvetis (või sööklas) on ka sooja toidu ostmise võimalus?

- jah
- ei

Aitäh vastamast!